

IACOBI LATOMI ^A

CONFUTATIONVM ADVERSVS GVILIELMVM TINDALVM LIBRI TRES.

IACOBVS LATOMVS LIVINO CRVCIO SVO
S. P. D.

CVM ob Lutheranam haresim Guilielmus Tindalus in vinculis haberetur, librum scripsit super hac assertione, soli fides iustificat apud Deum: In quo quidem libro omne bonorum operum merita tollere conabatur: nam pro fundamento, & clave (sic enim appellabat) intelligentiæ salutariæ sacræ scripturæ hanc sibi propositionem sumebat. Deus nobis omnia gratis donat per Christam, nullo habito interim respectu operum. Cuius nos occasione tres libros scripsimus. Quorum primo prædictam clivem sustulimus, inque eius locum aliam substituímus, Paulum apostolum secuti: E cuius epistolis, alijsque scripturis demonstravimus, quemadmodum in fidelibus gratis prius iustificatis, locum habeant bonorum operum merita, quibus operibus iusti proficiendo merentur coronam gloriæ à iusto indice reddendam. Hinc nostro responso tametsi Tindalus non haberet quod cum ratione opponeret, maluit tamen videri respondere, quam suum errorem agnoscere. Itaque scripsit & secundum librum plenius de prædicta assertione, ad usq; præcipuis, ac propemodum omnibus articulis, in quibus sanæ ecclesiæ doctrinæ contradi: & Lutherani suæ sententiæ explicans. Unde nobis necessarium fuit eius exemplis ac rationibus, quibus suam assertionem astruit, secundo libro respondere. In quo (ut fallor) non obscurè eius fundamenta subvertimus, ostendentes sententiæ illius absurditatem. His duobus accesseit tertius, in quo de singulis ferè quid sentiendum esset, brevi, & claro sermone perstrinximus. Hoc enim postulabat Tindalus, ut quid sentiremus non modo audire, si de lege etiã possit: cui nolumus quicquam negare: Tametsi enim metuerimus illi nihil profuturum, sperabimus tamen alios utilitatem aliquam ex ea re esse percepturos. Hunc qual meum que nostram Laborem, tibi mittimus. Vale Leuaniy.
secundo Idus Iunij 15 42,

A IACOBI LATOMI

CONFVTATIONVM ADVERSVS GVILIELMV M TINDA lum liber primus.

Vt petitiōi tuę Tindale (quatenus dabit dominus) satisfaciamus, quæ postulas vt declarationi, ac p̄bationi, primæ assertionis tuę. Quæ solam fidem apud Deum iustificare affirmas, scripto respondeamus, videmur & ad perspicuitatem disputationis, & ad breuitatem operæ precii facturi, si prius ea exposuerimus in quibus concordamus, vt ea sola relinquuntur discutienda, de quibus inter nos eit controuersia. Igitur quantum arbitrator in his concordamus, quod tota scriptura diuinitus inspirata, & quælibet eius pars vera est, vt pote diuinitus reuelata. Secundo concordamus & in isto, quod prædestinato, electio, vocatio, & iustificatio, qua ex iniustis **B** sunt iusti, ex impijs hunt pii, & ex peccatoribus innocentes, & generaliter, cuiuslibet peccati remissio sit tam quantum ad culpam & maculam, q̄ quantum ad æternę pœnę reatum mere gratis hunt, nec aliquo modo sub humanum meritum cadunt. Tertio in hoc conuenimus, quod gratia quæ datur dignè recipientibus baptismi vel pœnitentię sacramenta, non cadit sub humanum meritum, sed merè gratis datur à Deo per Christum, ex merito passiois eius: Id quod euidenter apparet in paruulis, qui aut hodie baptizantur, aut olim circumcidebantur, qui cum careant vsu rationis, manifestum est quod nullo modo cooperatur Deo, eos lauacro regenerationis sanctificanti. Quarto quantum ad adultos, in hoc concordamus, quos fides non iustificat eos, nisi agnoscat peccatum, & fateatur legem esse iustam, & authorem eius esse iustū, ac se & sua peccata condemnantes, timore commoti, fugiant ad asyllum sanguinis Christi, vt gratis à Deo accipiant non modo misericordiam, & remissionem peccatorum, sed etiam spiritum gratiæ & vires, quibus impleant legem & c. Quinto quod falsum **C** sit dogma, eorum, qui afferunt pœsimam vitam posse consistere cum optima fide, siue fides accipiatur profudtia, siue pro spe, vel certa expectatione à Deo promissi boni Sexto etiam in hoc non dissentimus quod dicis fidem iustificantē esse non quamlibet, sed eam quæ per dilectionem operatur, quod que ea non sit solitaria in uenire hominis iustificati, siue credentis, sed quod habeat comites antecedentes, & sequētes: Antecedentes quidem, timorem Dei & contritionem, & dolorem de peccatis, cui addere licet & sc̄m de uenia, & pedisequas, tolerantiã, mansuetudinem compassionem, & cæteros fructus spiritus Christi. Neque iam illud vrgere statuiimus, quod fidē videaris asseponere charitati, cum charitas sit forma, & tanquam vita fidei, vt dicat Apostolus excellentiorem viam esse charitatis, quā fidei, quod que fides, spes, charitas, tria hæc maneat & maior horum sit charitas. Hoc igitur omisso, vel in aliud tēpus dilato, in hoc cōcordamus, q̄ fides nō iustificat solitaria, secluso cōitatu aliorū virtutum. **D** Septimo in hoc concordamus, quod à Apostolo dicens hominem fide iustificari sine operibus legis, ad Romanos, & ad Galatas, & vbicunque hoc dicit, non intelligit illud solum de lege scripta, propria populo Iudæorum, hoc est, de ceremonialibus, & iudicialibus, sed etiam de legibus moralibus, quæ non habebant vim obligandi solum ex lege Moyfi, sed ex lege naturæ siue scripto, quodq; talis legum beneficio cognoscebatur omnē quid esset rectè factū, quid esset peccatū, sed talis cognitio nō sufficiebat sine gratia & spiritu Christi ad implendā legem: quæ quidem gratia & spiritus per Christū dantur cuiuscunq; dantur. Hæc sunt ferè in quib; nō discordamus. Expositis breuiter, quib; in rebus consentiamus. Cōsequenter videndū est quæ sint illa in quibus dissentimus. Et primo quidē nō cōuenit inter nos de clauē scientiæ salutari ipsius scripturæ q̄ tu ponis istam, videlicet q̄ sola fides de misericordia Dei per Iesum Christū per gratiā Christi, & opera Christi absque oī respectu cuiuslibet meriti aut bonitatis operū nostrorū iustificat in cōspectu dei, quam sententiam sæpe repetis

Quod gratia per Christum iustificamus.

Vt fides iustificet.

Pœsimam vitam non conciliant cum optima de

Quæ sit fides iustificans.

Quomodo in religione apostolus quirit et sequitur fides iustificat.

De clauē scientiæ salutari Tindale.

IACOBI LATOMI

In quo quia tollis omne meritum vitæ æternæ à quibuslibet factis præterquã ab vno **A**
 Christo, ideo à te dissentimus. Boni del'es cœnſuler'e, ſi in hac re ſcripturæ & Apoſto-
 lo Paulo potius credimus quã tibi: Proponit enim Paulus aliam clauem ſcripturæ
 & eius ſcientiæ ſalutaris, maximè quantum ad intelliger' tiam legis & prophetarum
 nempe conuerſionem ad dominum. Sic enim habet. 2. ad Corinthios cap. 3. Vſque in
 hodiernum diem idipſum velamen eſt poſitum ſuper cor eorum, cum autem conuer-
 ſus fuerit ad Deum auferetur velamen. Idem. 2. ad Timotheum cap. 3. Tu vero per-
 mane in his quæ didiciſti & credita ſunt tibi, ſciens à quo didiceris, & quia ab infantia
 ſacras literas noſtri, quæ te poſſunt inſtruere ad ſalutem per fidem, quæ eſt in Chriſto Je-
 ſu: In his duobus locis clarè tradit Paulus quod fides Chriſti clauis ſit ſcientiæ ſalu-
 taris, legis & prophetarum, fides (inquam) nõ huius aut illius articuli, ſcilicet catho-
 lica & orthodoxa. recta & integra, multo ergo minus aliquam particularis fides de
 aliquo, quod ſit contrariũ ſcripturæ, vel alicui parti eius. Cuiusmodi eſt iſta clauis tua
 quãtum ad illam partem attinet, in qua omne meritum iuſtorũ negares, reſpectu vi- **B**

Quæ ſit clauis
 licentiæ regis
 & prophetarũ

Negare iuſto-
 rũ merito perti-
 net ad iudicium
 tetem.

ta: æternæ, præterquam Chriſti ſolius, vt inſta patebit: Vbi Chriſto propitio oſtende-
 re hanc ſententiã pertinere ad infidelitatem, quæ quidẽ infidelitas iuxta doctrinã
 eiusdem Apoſtoli mentem claudit, ne videat gloriã Chriſti. Dicit enim. 2. ad Co-
 rinthios. 4. Quod ſi etiam oſertum eſt Euangelium noſtrum, in his qui pererit oſer-
 tum eſt, in quibus Deus huius ſæculi excaecat metes infidelium, vt non ſulgeat il-
 luminatio Euangelij gloriæ Chriſti, qui eſt imago Dei inuifibilis. Vnde cinio vero ca.
 Lucẽ non reprehenduntur legiſerunt, eua hanc tuam, quam modo falſam oſtendi-
 mus, clauem abſtulerunt. Sed quod venim' intellectum legis & prophetarũ falſis tra-
 ditionibus & à ſe & ab alijs abſtulerint, quo intellectu legis & prophetarũ, tanquam
 clauẽ quadã ad ſcientiam, & agnitiõem Chriſti iam præſertis, & ipſi peruenire,
 & alios pertrahere debuiffent. Erat enim lex, & propheta quaſi clauis quãdam ad in-
 telligendum miſterium redemptionis nũc data, vnde & lex pedag'us ad Chriſtum
 ducens dicta eſt. At gentiles, & obſtinati iudei legẽ non intelligentes, contrario modo **C**
 fide in Chriſtianiũ prius accepta peruenerunt ad intelligentiã & legis & prophetarũ: de-
 clarãt enĩ figura & figuratũ ſe mutuo ſignificari (vt ſcribis) deſideras inſtrui, oportet ve
 queras cauta ſollicitudine veritatẽ, vt in legendis ſcripturis non tã queras quã tua ſta-
 bilitas, & aliena reſeſſas, quã quõ id quod legis intelligas, quod nondũ te facere perſpi-
 cit qui tua ſcripta diligenter attendit: Verũ gratia, aliquid accipis de i. cap. Epiſt. Pau.
 ad Rom. Deinde clauis oculis trãſiſſis ad cap. 3. prætermiſſo cap. 2. vbi habentur quæ
 te à tua ſententia poterant reuocare: licet enim aperte loquitur Paulus de bonis operi-
 bus & malis, & quid vtriſque redditurus ſit Deus in die iudicij. Qui reddet (inquit)
 vnicuique ſecundũ opera eius, pijs quõdem, qui ſecundũ patientiam boni operis,
 gloriã & honorem & incorruptionem in æternis vitam æternam, & cætera, quæ
 longũ eſt apponere. Item ſubiungis aliud ex epiſt. Pauli ad Corin. quod pro tuo
 dogmate facere arbitraris, ſcilicet cap. 8. & 9. prætermiſſis: Vbi inſtat Paulus & n. iris **D**

De mercede
 bonorum opa-
 rum apud deũ

modis agit vt inducat Corinthios ad liberalitatem in pauperes ſanctos, vbi inter alia
 de premio huius operis dicit. Qui ſeminat parcẽ, parcẽ & metet: & qui ſeminat in be-
 nedictionibus, de benedictionibus & metet: Vnuſquiſque prout deſtinauit in corde
 ſuo, non ex trititia aut neceſſitate: Hilarem enim datorem diligit Deus, & ea quæ ſe-
 quũtur: vbi oſtendit vberẽ eſſe retributionẽ & meritũ coram Deo, cuiusmodi liberalis
 donationis. Item cum ea quæ placuerunt poſuiſſes ex epiſtola ad Galatas, noluiſti con-
 ſyderare quẽ in eadem epiſtola dicuntur de mercede communicationis bonorum:
 Cõmunicet autẽ (inquiritis) qui catechizatur verbo, q ſe catechizat in omnibus bonis:
 nolite errare, Deus nõ irridetur. quæ enĩ ſeminauerit hõ, hæc & metet. quoniam qui
 ſeminat in carne ſua, de carne & metet corruptionem: qui autem ſeminat in ſpiritu
 de ſpiritu & metet vitã æternã. Omitto exponere, quid ſit hoc loco ſeminare & metere. **E**
 Vix enĩ reperiretur ſacrarũ tã rudis, quinõ ſeminare, metere, metere vero, pro me-
 rito

- A**rito recipere, dictum accipiat: bonum autem, inquit, facientes non deficientes: tempore enim suo metemus non deficientes. Similiter facis & in alijs scripturis, vt in epistola ad Hebræos quæ te potuit instruere, non solum de fide, sed etiam de operibus & eorum mercede: nam cap. 6. non iniustus, inquit, est Deus vt obliuiscatur operis vestri, & dilectionis, quam ostendistis in nomine ipsius, qui ministrastis sanctis, & ministrastis. Et capite decimo post alia concludit, nolite itaq; amittere confidentiam vestram quæ magnam habet remunerationem: & cap. 11. de Moyse. Fide Moyse grandis factus, negauit se esse filium filia Pharaonis & cætera, vsque ibi aspiciat enim in remunerationem: Et ex euangelio Math. cum mentionem fecisses beatitudinum, quæ gratis donantur à spiritu, illud omisisti adiungere. Gaudete & exultate quoniam merces vestra copiosa est in celis, quia hoc non seruiebat tuo dogmati. Et infra. In eodem sermone manifestè docet Christus, quòd merces elemosinæ, orationis, & ieiunij redditur à patre cælesti, si rectè fiant eiusmodi opera, eo modo & sine quam **B** præscribit Christus, quod omisisti considerare. Ex his paucis, vt alia sine numero omittantur, cõstare potest, quòd si qua siueris cauta sollicitudine veritatem, accipies certam doctrinã, non solum de fide quod ipsa iustificat, sed etiam de operibus, quod merentur apud Deum, quando hunt ab hominibus iam gratis iustificatis, & sanctificatis. Cum enim hæc à Paulo & Mathæo dicta de operibus tam sint aperta, vt in illis nullum possit esse dubium, oportet eisdem iustificantem in Paulo ita intelligere, vt non præiudicet operibus factis ex fide per dilectionem operante quatum ad vim merendi attinet. Probat siquidem Apostolus in epistola ad Romanos, rationibus efficacibus & scripturæ testimonijs, nulla opera aut naturæ aut legis, iustificatione meruisse, ideoque Iudæos & gentiles, quod ad eam rem attinet, pares esse, illosque de lege, hos de natura frustra gloriari, quum vtrique diuinæ gratiæ debeant salutem euangelicam, & vtrique pari iure modoque Abrahæ, id est, pronuisionis filij facti sunt, dum Deus qui Abrahæ filios promisit, ex vtrique credentes collegit, quorum **C**ham pater esset, vtrisque gratis fidem donans, vtrorumque corda fide purificans: vt nemo primam gratiam qua credidit & remissionem peccatorum adeptus est, sibi quouis modo reddita pro suo opere siue legis siue naturæ arbitretur, sed obstruatur omnibus os, & omnis mundus subditus Deo fiat, qui omnes concludit sub peccato, vt misericordia Dei donū esse appareat indebitum, largientis, non humane iustitiæ hoc promerentis, nec diuinæ iustitiæ pro merito mercedem reddentis. Omnis igitur apostolica disputatio pro fide & gratia aduersus opera iustificationem præcedentia dirigitur, non aduersus sequentia.

Item in eo discor damus quia non ponis differentiam inter opera quæ primam iustificationem antecedunt, & ea quæ illam sequuntur, quantum pertinet ad vim & efficaciam merendi apud Deum, nos autem inter illa distinguimus, sicut cogit scriptura inter illa opera discrimen ponere: Opera præcedentia non merentur iustificationem, opera vero sequentia merentur beatitudinem: Voca (inquit) operarios & redde illis mercedem: vtrique hoc dicit de iam iustificatis, qui per gratiam accipere virtutem operandi, vt essent digni mercede: Item Dominus seruus suis tradidit pecuniam suam, alijs quinque talenta, alijs duo, alijs vnum, & eos qui superlucrati sunt & auxerant pecuniam Domini sui, Dominus remunerat, & seruum pigrum, qui non posuit pecuniam Domini sui ad vsuram, reprehendit & damnat: Hæc apertè dicit Christus, & audeat cõtradicere qui vult dici & haberi Christianus. Itè in eo discor pam⁹, quod dicit homini iustificato per fidem, nihil accedere p opera sequentia, eo quod opera solū declarèt interiorè existentè bonitatè sed illã nõ augèt: quod pbas per simile, quia fructus declarat arborè, sed nõ facit eã bonã vel malã, per hoc studès concordare Pan. & Iaco. q̄ ille loquatur de iustificatiõne interna corã Deo, Hic vero de externa coram proximis: Propter hoc dicens quod Abrahã non fuit iustificatus per

Discrimen est inter opera iustificatione præcedentia et ea quæ iustificatione sequuntur.

Iustum ex suis operibus corã Deo fieri meliorem.

Hh iij obediencia

obedientiam se circumcidendo, & inferens, ergo nec per obedientiam in offerendo Isaac erat iustificatus apud Deū. Nos autem dicimus quod tam interna fide quam operibus externis ex fide procedentibus Abraham sit coram Deo iustificatus, vtpote qui factus sit primo ex non iusto iustus per fidem, deinde ex iusto iustior per opera sequentia. Quod autem sit iustificatus per obedientiam in offerendo filium, habes textum Genes. 22. vbi habetur, Per memetipsum iuravi dicit dominus quia fecisti rem hanc & nō pepercisti filio tuo vnigenito, benedicam tibi &c, vsque ibi, Quia obedisti voci meo. Ecce ipse Abrahā accepit repromissiones, addito etiam iuramento ad significandam immobilitatem diuini decreti, quia obediuit voci Dei iubentis illi filium suum offerri, quo argumento haud dubiè reuellitur distinctio de iustificatione interna apud Deum, & externa apud proximos: quia hoc opus obedientiæ etiam coram deo Abraham iustificauit. Jam similitudo illa arboris & fructus virtuti internæ atque operi eius non quadrat. Corporalis enim arborum animaliumque partus, parientem debilitat, quantoque magis multiplicatur, tãto amplius exhaurit vires parientis, siue pro-

Vt bona opera non solum obsequantur interiore bonitati, sed etiam fructus arborum.

magis etiam vegetet, ac corroboret: Vt videre licet in scientijs, in artibus, in prudentia, in sapientia, quæ proprijs ipsarum operationibus confirmantur, radicantur, augentur. Vnde in talibus magis congruit similitudo fontis, qui sine sui detrimento riuum fluuium, vel stagnum producit: Vnde Ioannis 4. de aqua gratiæ quam dat Christus, dicitur, fiet in eo fons aque salientis in vitam æternam: & c. Eiusdem 7. cap. de spiritu sancto quem accepturi erant credentes, allegatur scriptura dicens, Flumina de ventre eius fluent aque viuæ.

Item in hoc dissidemus, quod dicis ideo nos nihil mereri à Deo quia ipse nostris operibus non indigeat, & nihil ei utilitatis adferant: Sed eius dona sint, omnisque illorum utilitas ad nos reuertatur. Nam nos quidem dicimus, quod licet Deus bonorum nostrorum non egeat, & omne bonum quod habemus aut facimus, ab illo habeamus, & nobis, non illi profit, tamen quod illo iubente, aut consulente, propter eius amorē nostra spōte & liberè facim⁹, remunerare decreuit, nō aliter quā si nostris operibus eguisset atque utilitatem inde accepisset. Quemadmodum opera misericordie proximis impensa tanti facit, atque si sibi egenti fuissent exhibita sicut habetur Mat. 25. Quod vni ex minimis meis fecistis: mihi fecistis in quibus iudex Christus se passū, vestitū, collectū, & visitatum fatetur, propterea dicēs, Venite benedicti &c. Et apud Math. 10. Qui recipit (inquit) iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet, & qui prophetam in nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipiet, & qui dederit vni ex minimis istis calicem aque frigidæ tantum in nomine discipuli, amen dico vobis non perdet mercedem suam. Nōne in his & huiusmodi manifestè declaratur voluntas diuina super retributione futura in æterna vita: idque tam apertè, tot modis, vt nullus relinquat loc⁹ tergiversationi, & tanquā nihil de ea re scriptū sit, dicis, deum oīa donare gratis: propter Christū, hoc sensu, quasi nihil diuinitus electis de obmerita præcedentia, putas ad iniuriam Dei, ad ingratitudinem hominis pertinere, si id sibi reddi postulet pro benefactis. Ad quod confirmandum dum valere dicis formam orandi quæ habetur in scriptura, vbi orantes non allegant sua merita, sed dicūt Deo propter bonitatem tuam, propter misericordiam, propter nomen, propter verbum tuum: non attendis, quod eadem scriptura testetur, quod Deus benefacit Isaac, & Jacob propter Abraham, & quod Moyses in oratione allegat seruos Dei Abrahā, Isaac & Jacob dum pro populo intercedit, & quartus liber Regum cap. 20. testatur, quod Dominus pepercit, custodiuit, ac liberauit ciuitatem Hierusalem & regem Ezechias propter David seruum suum. Sed & ipse Ezechias in oratione propria allegat arud Deum sua merita priora, sicut videre licet apud Isaiam capit. 38. nec est difficile ex psalmis colligere orationes vbi David allegat beneficia sua vt Psalmo 75. 18. vbi allegat

- A** legat innocentia suã, amorem inimicorũ: & quod fecerit iudiciũ: & iusticiã: quodque cor suum inclinauerit ad mandata Dei propter retrit uionem. Certe beatus Petrus confidenter loquitur. Ecce nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te, quid ergo erit nobis: Nec ignota est responsio Domini Math. 19. & Marci 10. An æquum putas, vt hæc omnia scripturæ testimonia, & alia sine numero cedant similitudini quam addu, cis de medico & ægroto bibente potionem amaram, qui propterea nihil meretur de medico, quod illa potio sit fumentis utilis, non medico danti: Et vis esse simile de Deo & homine Dei mandata vel consilia faciente, quia scilicet homini prodest mandatorum Dei custodia, nõ Deo: Non eni recte diffinis quid sit mereri ab aliquo, vel apud aliquem, per aliquod opus vel factum: Non solum enim meretur retributionem aliquam vel mercedem siue præmium, qui facit aliquid quod cedit in utilitatem præmii dantis, sed etiam qui facit illius voluntatem vel beneplacitum: Redi ad similitudinem. de medico, sit rex medicus qui statuit in regno suo, quod quicumque ægro cohæredem, habeat amicum, & mensẽ, ac ceterorum honorum participẽ, quia regi ita statuerẽ visum est, & ita placet. Iste ægrotus legi obediens meretur hæreditatem, & iure eam petit, non quia fingendo se sanari, & voluntarie sumendo medicamina ad sanitatem idonea, regis fecerit utilitatẽ, sed quia regis fecerit voluntatem, suam interim non negligens utilitatem.
- Nisi istud verum esse fatearis non inuenies quomodo Iesu Christi hominis merita (quæ tu optimo iure prædicas & magnificas sicut debes) defendas: qui uenit in hunc mundũ vt faceret patris voluntatem, vt adimpleret eius beneplacitum, non vt afferret patri aliquam utilitatem, patris enim beatitudini nihil decederet si filius neque homo fieret, neque crucem subieret: nec deerat patri alius modus, quo electos à peccato liberaret, & ad prædestinatã beatitudinem perduceret, (& hic modus placuit, vt nostræ miseriam seruandã conuenientior) Et reuerantius prius, & magis indebita gratia apparet, quam in homine Christo.
- C**ito. In rebus enim per tempus ortus illa summa gratia est, quod homo in unitate personę coniunctus est Deo (vt inquit Augustinus). 13. de trinitate. c. 19. & hæc latę explicat de prædestinatiõne sanctorum li. 1. c. 15. Neque enim quicquã merebatur iste homo vel potius illa humanitas anteq̃ esset, vt assumeret à Deo filio in ueritatem personę. Attende ergo quod sicut summa gratia gratis & merẽ gratis Christo homini collata cũ plenitudine, & nõ ad mensurã, nõ impediunt qui eius actiones & passiones fieri meritorie imo ideo meritorie quia ex tali & tanta gratia à Christo procedebant. Ita in Christiano per gratiam iustificato, opera sequentia sunt apud Deum meritoria, & tanto amplius quanto maior est gratia ex qua proficiuntur. sicut enim Christus est iustus, & iustificans, sapiens & sapientes faciens, sanctus & sanctos faciens. Ita suo merito suos, merentes facit. impetrã & obtinens à p. tre suis membris non tantum sanitatem & salutem, sed etiam facultatẽ & efficaciam, qua Deo in ipsis operanti cooperentur. Nec debet mirũ uideri, si quos Deus dignatus est diuinã naturã facere participes, facit etiam participes diuinę operationis. Hoc eni magis illustrat gloriã Christi si ipse virtus in alios deriuetur, q̃ si ei soli seruetur. Igitur petitio tua: tandẽ respondentes dicimus & ingeri uẽ fatemur, quod in omnibus bonis operib. gratia Dei præuenit, cor comitatur, & subsequitur sine qua gratia nullum bonum opus est in homine, quod si quis negauerit & putet sibi sufficere ad bene agendum: notici magendorũ, siue cognitionem legis, aut cum cognitione legis facultatem liberi arbitrii, etiam liberari à peccato per solam illius remissionem cum concursu generali (quo Deus vt prima causã efficiens concurrat cum omnibus causis secundis pro sua sapientia, qua attingit à fine ad finem fortiter & disponit omnia suauiter (etiam post adẽ tam remissionem in peccatorum, ille declinat ad infidelitatem & errorem Pelagiorum, quia sicut rectẽ dicit Augu. Neque scientia diuinã legis neque natura neque sola rem-

Nota similis
drem vt in
ligas quomo-
do apud Deu
nemur.

Vt Christi-
suo natura me-
rites faciat.

missio

missio peccatorum est illa gratia quæ per Iesum Christum dominum nostrum datur, sed præter prædicta necessaria, necessaria est alia gratia qua sanetur natura, & valeat homo legem implere, ne peccatum ei dometur: Et hanc alibi nominatim designans, dicit esse inspirationem dilectionis, ut cognita sancto amore faciamus, quæ propria gratia est: Hanc gratiam impetrat fides, quæ tamen fides ut accipere mereatur, ipsa gratis datur. Ex quibus tamen omnibus non consequitur illud quod adiungis, bona opera non esse meritoria apud Deum alicuius boni in hoc seculo vel futuro reddendi, id quod patet ex prædictis, sed utrumque simul ingenue fateri necesse est, & quod sine Dei gratia neque credere Deo, neque quicquam boni operis operari valeamus, & quod accepta fide, & per fidem impetrata gratia (quæ proprie dilectio est), & bene operari possumus, & bonis operibus mercedem vitæ æternæ mereri, quia oportet accedere ad Deum credere quia est, & quod querentibus se remunerator sit.

Nec contra prædicta illud Lucæ .ij. facit, Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite serui inutiles sumus, quod debuimus facere fecimus: Nam is est illius scripturæ scopus, ut doceat quod ex conditione seruitutis humiliari debeat seruus: nec extolli in superbiam aduersus dominum, quia bene seruendo id solum facit, quod facere ex officio debet, ea nimirum ratione quæ seruus: cum quo nihilominus consistit, quod bonus dominus bene seruienti pro premio constituat bene & liberaliter obitæ seruitutis, donationem libertatis aut alicuius alterius boni. Et hanc esse eius loci sententiam ipsa verba conuincunt. Similiter Christus hominibus qui ex ratione creationis serui eius sunt, non utitur tantum ut seruis, sed seruos facit amicos, & filios per adoptionem gratiæ, ex qua ius habent ad hereditatem, quam iure petunt, nam filij (inquit Apostolus) & heredes, heredes quidem Dei, coheredes autem Christi. Vnde Iohannis .ij. Iam non dicam vos seruos, sed amicos &c. Et Lucæ .22. Vos estis qui mansistis mecum in tentationibus meis, & ego dispono vobis sicut disposuit pater meus mihi regnum, ut edatis & bibatis super mensam meam in regno meo, Non est serui, ut seruus est, sedere ad mensam domini sui, sed ministrare domino cenantis, sicuti habet parabola de seruo redeunte ex agro: cui subnectitur verbum supra positum, & tamen pater & filius ita disposuerunt, ut seruus in filium assumptus fiat & mensæ, & regni particeps. Hic considerandum est, quod qui asserit Deum nihil reddere pro bonis meritis negare videatur Deum esse iustum iudicem, retributorem, vel redditorem mercedis pro bonis operibus, & ita contradicit scripturæ Ezechielis .8. vbi ostendit Dominus se iuste reddere pro meritis, tam bene operantibus quam male, sicut manifestum est totam capituli sententiam consideranti. Alia præterea testimonia ex lege & prophetis plurima allegari possunt, sed hoc vnum sufficere videtur tam clarum & euidentem ut nullum relinquat tergiversandi locum. Ex abundantia addi potest illud Psalmi .62. Semel loquutus est Deus, duo hæc audiui, quia potestas Dei est, & tibi misericordia, & reddes unicuique secundum opera sua: isti vero vnum tantum audiunt, puta misericordiam, quantum ad bonos, & saluandos, quos negant villo suo opere mereri vitæ æternæ retributionem, asserentes vitam æternam dari merè gratis, nullo operum habito respectu, neque cuiusquam meriti contemplatione nisi solius Christi: Vnde vltimè consequens est, quod ratio iustitiæ distributiue locum non habeat in iudicio Dei reddentis pro meritis, nisi erga malos, quos Deus pro malis meritis iuste iudicat & punit: & secundum hoc illud prophete, tu reddes unicuique secundum opera sua, intelligendum esset, & contrahendum ad opera mala tantum, cum Apostolus ad vtrique accommodet ad Romanos .2. & .2. ad Corinthios .5. primæ ad Titum .5. vbi de se & alijs aduentum Domini diligētibus dicit de reliquo, reposita est mihi corona iustitiæ &c. & secundæ ad Thessalonicenses .1. Si tamen iustus est Deus retribuere ijs, qui vos tribulant, & vobis qui tribulamini &c. Sed dices Deus non potest suæ creaturæ debitor constitui, quod probari videtur ex Isaia, & Paulo ad Romanos .11. Quis prior dedit illi

- A** dit illi & retribuetur ei, quia ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia, creatura non habet iuſte quod conqueratur de Deo, ſi non retribuat mercedem bonis operibus. Fateor quòd Deus nulli eſt debitor niſi ſibi, imo & in his quæ promiſit & iuravit, ſignificans ſuæ ordinationis immobilitatem, non creaturæ, ſed ſibi eſſet iniurius, ſi promiſſa non ſeruaret: Ex quo tamen non ſequitur, creaturam apud Deum nihil mereri. Creaturam dico gratis iuſtificatâ, ſuper naturæ potentiam & virtutem dono Dei eleuatam, & vt Petrus ait factam diuinæ naturæ conſortem, & vt Euangelifta Ioannes dicit, cui data eſt poteſtas filii Dei fieri: Hoc enim habet diuinæ ſapientiæ ratio, ſecundùm quâ placuit ſic ordinare, vt quibus hæc pretioſa dona gratis donauit, eiſdem propter bona opera ex gratia & libero arbitrio præcedentia redderet: præmium, & mercedem, quam quidem ordinationem ſuam per prophetas, per Apoſtolos, & per vnigenitum filium nobis notam fecit in ſcripturis ſanctis. Et quis eſt qui dicat ei, cur ita fecerit, aut quis conſiliarius eius, fuit qui non hoc, ſed diuerſum potius aliquid dicat.
- B** Deo placere debuiſſe? Nonne apertæ ſunt & claræ promiſſiones, atteſtationes, & iuramenta diuina in quibus hoc vel illud facienti, aut quia hoc vel illud fecerit vita, gloria, corona promittitur? Similiter reſpondetur ad iſtud, noſtrum opus non eſt vtile Deo, ſed nobis vel proximo prodeſt, ergo noſtro opere bono non meremur à Deo præmium, mercedem, vel coronam, non enim bona eſt illatio, quia Deus hanc legem ſtituit, non quærens ſuam ſed noſtram vtilitatem, ſuam vero gloriam tantum: quam gloriam dum etiam nos benè operando quærimus, cum Dei voluntate concordamus & præmium & mercedem meremur: quam Deus reddet, non tantùm ſecundùm ſuam bonitatem, liberalitatem, magnificentiam, & miſericordiam, ſed & ſecundùm ſuam iuſtitiam, iuſtitiam dico, non tantummodo agendo ſicut ipſius bonitati condecet: ſed etiam pro meritis retribuendo, bona bonis, & digna dignis, iuxta illud Apocalipſeos .3. Ambulabunt mecum in albis, quia digni ſunt: Et Lucæ. 20. Qui digni habebuntur ſeculo, illo & reſurrectione ex mortuis &c. Et Chriſtus dicit. Qui amat patrem aut matrem pluſquam me, non eſt me dignus, ex quo econtrario concluditur, quòd qui Chriſtum omnibus anteponit, ſit Chriſto dignus: Sed neque hoc falſo quis neget, nos Deo non eſſe vtilis benè operando, quia licet bonorum noſtrorum non egeat, & ita non ſimus Deo vtilis vtilitate ſupplente eius egeſtate de qua ſuperius locuti ſumus, & quæ propriè vtilitas eſt, tamen ipſi Deo vt vniuerſi rectori vtiliter ſeruiunt boni. quorùm miniſterio atque opera, Deus electos ſuos perducit ad ſalutem, & ita vtilitas electorum eius vtilitas reputatur. Boni enim ſunt vaſa electa, quo modo ſcriptura de Paulo dicit. Vaſ electionis eſt mihi vt portet nomen meum &c. De quo amplius

libro ſequenti

REFVTATIONVM

ADVERSVS GVIL. TINDALVM LIBER SECVNDVS.

De clauē scientiæ salutariis.

NON in eo peccas Tindale quòd dicis fidem esse clauem intelligentie salutariis scripturarum, sed in eo, quòd fidem huius obiecti, siue huius propositionis, Deus pater omnia dat ita gratis per Christum, vt nullius operis, respectu, siue propter nullum opus internum vel externum quicquam det, (hoc sensu, quasi nullum penitus sit meritum hominis erga Deum, sed quàm gratis & sine omni causa ex parte hominis prædestinat, eligit, adoptat, tam gratis beatificet, coronet, & remuneret), qui sensus à fide catholica est alienus, pertinens ad infidelitatem, & cõtra scripturam multis locis contrarium asserentem. Ad hanc propositionem stabilendam omnia quæ prolixè congeris & inculcas, toto libro applicas, nec vllam vis esse differentiam, quo ad dari merè gratis, inter gratiam iustificantem, & gloriam corncnantem, nisi quòd gratia datur prius, gloria posterior. Hæc autem dicendo, videris tibi multum tribuere gratiæ Dei, & donis quæ per Christum electis suis dat Deus, quando vocatos iustificat, infundens cordi eorum spiritum sanctum: cum in veritate illi deroges, tollens à gratia & supradictis donis vim & efficaciam iustificationum perducendi ad finem boni, sicut ille virtuti feminis derogat qui ab ipso auferit omnem vim generalem negans ex femine progeminari fructum, sed asserens tantum quòd hoc antecedit, ille sequatur contra omnium hominum communem sensum. Sicut enim absurdè loquitur, & intolerabiliter errat, qui eo quòd oia quæ fiunt in vniuerso mundo Deus faciat, iccirco omnem efficiendi vim tollere studeat ab omnibus alijs agentibus, tam naturalibus, quam liberis, dicens quod ignis, ò comburit stuppam, sed Deus solum, aut quod equus non generat equum, vel homo hominem, ita errat non solum contra sapientum iudicium, & scripturas, sed & contra omne iudicium vulgi qui negat Deum iustè regere, & iudicare hunc mundum, & præsertim rationalem siue intellectualem creaturam: reddendo bonis & malis quòd iustum est pro ratione meritorum. Nò enim ita debet in Deo exaltari misericordia, vt iusticiæ derogetur, sed confitendus est Deus miserator, & misericors, & iustus, vt integra sit fides & confessio non mæca aut mutila, qualis est tua, dum ab homine etiam iusto cõmne meritum tollis, dicendo quòd homo non amplius mereatur à Deo gloriam vel vitam æternam quibuslibet bonis operibus, quàm Paulus itinere suo ad Damascum à Christo iustificari meruit, cum illo opere & voluntate Paulus mereretur iustificatione nò, sed æternam dånationem, aut non aliter quam Adæ peccatù meruit à Deo per passionem Christi redimi, iuxta illud Gre. O felix culpa quæ talem, ac tantum meruit habere redemptorem, vbi vocabulum meruit accepit Gregorius abusiue, significans excellentiam nimie charitatis Dei, quæ non obstante offensa maiora beneficia humano generi contulit, quàm innocentibus prius contulisset. Vt autem sententiam tuam de merito quorumlibet operum bonorum magis explices, singis casum, quod Deus beato Paulo illam perfectionem dederit ab initio, quam nunc anima eius possidet, aut quam habiturus est post resurrectionem, & tamen voluerit Deus eum in hoc mundo manere, & ea facere quæ pro tempore fecit in officio doctoris, & Apostoli, quo casu admisso, dicit Paulum omnibus suis bonis operibus nihil meruisse sicuti nec beati angeli, qui quam merentur obsequio quo nobis ministrant, & sub Deo procurant nostram salutem. Ex quo concludis, quòd neque quicquam meruerit bonis suis operibus tẽpore quo fuit in hac vita. De ratione huius casus & an euenire possit, taceo, satis est quòd ex eo declaras mentem tuam de merito operum, imò & dilectionis, & fidei,

A fidei, quia nullum prorsus admittis meritum erga Deū, cui Deus secundum iustitiam reddat vitam æternam.

Et interim dicis te nolle esse contentiosum, nec de verbis facere quæstionem, quod vtinam ex animo diceres: Ita enim breui finiretur concertatio, Sed veniamus ad exempla, quibus putas rem ipsam clarè ostendi, & per hoc à tua parte stare victoriam: Non sunt enim similia quæ pro similibus introducus.

Primo quia opera primi qui pacto pretio agrum suum colit, & opera aliorum, absque pacto aliquo agrum suū coleantur sunt vnus qualitatis & valoris, propter paritatem efficientis, hinc proximi, materiæ, & formæ, saltem illa eadem esse contingit. Secus est de operibus quibus mereri dicimur erga Deum quæ eiusdem rationis non sunt cum operibus non meritoriis. Nam meritoria ex natura sua, secluso etiam omni pacto siue positiuæ ordinatione, habent dignitatem, valorem, & perfectionem, qua carent opera non meritoria sicut peccata ex natura sua demerentur pœnam, etiam seclusa omni ordinatione positiuæ. Meritoria enim procedunt à charitate &

B gratia gratum faciente, quibus anima perficitur, & supra suam naturalem potentiam eleuatur, vt sit diuinæ naturæ particeps, sicut inquit Petrus in secunda canonica sua. maxima & præciosa nobis promissa donauit, vt per hoc efficiamur diuinæ consortes naturæ. Hac autē dignitate & perfectione carent opera præcedentia iustificationem, & gratiæ gratum facientis infusionem, in quibus homo vtcunque facit quod in se est, benè vtens donis naturalibus & gratuitis. Non enim hæc opera à spiritu Christi inhabitante, & mentem viuificantem proficiscuntur. Secundo dissimile est, quia

omnes illi quos fingis operari in agro suo proprio, sibi tantum operantur, non aliter: Sunt enim prædicti, priuatæ personæ habentes bona separata, nec bonū vnus includitur in bono alterius, neque econuerso: Sed in operantibus propter Deum aliter res habet, quia Deus est rex & rector vniuersi, intendens bonum totius vniuersi: in quo includitur bonum cuiuslibet tanquam partis, & ideo apud Deum, ille qui suam ipsius salutem operatur & agrum propriæ conscientiæ colit, meretur præmium, quia hoc faciendo rem vtilem facit toti, cuius est pars: totius autem (vt dictum est) bonum intendit Deus, in quantum rex, rector vel legislator. Sicut ediuerso pœnam meretur apud Deum is qui seipsum flagitio corrumpit, quia hoc faciendo toti nocet, cuius ipse est pars: quod & ipse Aristoteles Philosophus Gentilis, in lumine naturæ vidit, quinto Ethicorum scribens, quod merito legibus plectuntur, qui seipso interficiunt, quia damno afficiunt ciuitatem, cuius partes sunt.

Et tertio dissimile est, quia rectè vtentes donis Dei gratuitis, quærent in vfu & ex vfu eorum, honorem Dei, & vtilitatem gregis Dei, & laborant in vinea non sua, sed Dei. Ac in quantum huiusmodi, pascunt oves non suas, sed Dei, colunt vineam non suam, sed Dei, vbi seipso castigant, non sibi, sed Deo seruiunt, quia non sui, sed Christi sunt creatione, & redemptione. Ita vt, quemadmodum ait Paulus secundæ ad Corinthios quinto, nec sibi viuant, aut moriantur. sed ei qui pro omnibus

D mortuus est, & resurrexit: imo & ideo operis eorum vtilitas non ad se, sed ad Deum redire, censenda est ideo quia remunerat Deus laborantem agricolam pro ratione laboris, non pro ratione proventus. Spectatur enim à Deo retribuente, quòd gloriam eius quæsumus, etiam si secludas per intellectum, quòd hoc modo toti vniuerso rem fecerimus vtilem. Propter quod signanter dicit Paulus, primæ ad Corinthios tertio: Vnusquisque mercedem accipiet secundum suum laborem.

Sunt & aliæ differentiæ, seu dissimilitudines, sed istæ sufficiant. Deus vt creator, & Dominus iustissimè ab homine exigere potest omnia possibilia à creatura, & seruo suo, nec habet homo etiam iustus, vel innocens, & multo minus peccator, quod iure queratur de creatore, & Domino, quantum multum imponat oneris, etsi nihil vel reddat, vel promittat retributionis pro obsequio, immo si vita ipsam auferre voluerit, nihil habet quod dicat, nisi quod Iob dixit ablata sub

stantia & liberis, Dominus dedit Dominus abstulit, &c. Sed non eo solo titulo agit A
 cū homine, Deus enī est hominū pater, quo nomine hominē habet Deus non vt ser-
 uum sed vt filium: quo iure constituit Deus inter se & homines ius paternum, quod
 est nomen amoris, sicut Dominus nomen est timoris. Nec solum eo titulo contentus
 est Deus, sed propius accedens ad quandam æqualitatem ecclesiæ suæ sponſus est, &
 cum ea constituit ius cōiugale: Quin etiam vltra progrediens, & ad æqualitatem vitæ
 magis appropinquans, Deus suam maiestatem eo demittit, vt cum hominibus ex æ-
 qualitate quadam agere & societatem contrahere dignetur. Ex quo constituit
 cum hominibus ius quoddam ciuile. Pacta fecit cū Abraham Isaac & Iacob, quos
 dilexit & illis agglutinatus est, vt Deutro. decimo habetur. Quibus consideratis fa-
 cile est deprehendere, quemadmodum homo meriti possit apud Deum. Neque con-
 tra faciunt argumenta quæ adducis, vt illud de instrumentis, quo sic argumentaris,
 Homo est Dei operantis instrumentum, ergo homini in bono opere nihil laudis de-
 betur sicut fundē vel lapidi vel gladio, quo Dauid gigantem occidit: malè concludis, B
 quia multiplex instrumentum tibi parit confusionem. Non enim vnum est genus
 instrumenti, sed multiplex. Aliud est enim instrumentum coniunctum, vt manus: Aliud
 separatum, vt gladius. Item separatorum aliud animatum, aliud inanimatum.
 Animatum vt seruus, seruus enim est domini instrumentum quo vitur ad actio-
 nem. Et mulier est viro instrumentum ad generationem, vt habetur. .i. Politiorū. Et
 tali instrumento imputatur actio ad laudem vel vituperium, ad poenam vel præmi-
 um. Exempla gratia. Dominus per seruum homicidium facit, non solus dominus pu-
 nitur, sed ambo legibus plectuntur, & merito, nec auditur serui excusatio allegantis
 necessitatem, quia ipse est domini sui instrumentum. Idque ideo, quia huiusmodi ser-
 uus homo est naturaliter liber habens in sua potestate, domino parere vel non pare-
 re. Et propterea huiusmodi instrumento imputatur sua actio ad culpam & poenam
 si mala sit, & ad laudem & præmium si bona. Sic est dicendum de homine, licet sit
 Dei agentis instrumentum: quia est instrumentum separatum, animatum, & liberum, C
 non solum motum, sed seipsum monens, per liberam voluntatem, Deus enim res
 quas condidit sic administrat, vt eas proprios motus agere finat. Est autem hominis
 proprius motus, vt liberè agat atque in potestate habeat agere & non agere, & ideo
 non cogitur necessario sequi motum primi agentis sicut cætera instrumenta. Rex
 Senacherib à domino per Isaiam capite decimo dicitur ferra vel securis per simili-
 tudinem, qui tamen eodem loco per eundem prophetam arguitur, quod non intel-
 ligat se ideo preualere aduersus Israel, quia Deus eo vteretur ad plectendum pecca-
 tum populi sui. Ille rex ferra per similitudinem erat, sed per veritatem non erat. Vt
 enim monstruosum esset si ferra erigeretur aduersus se vtentem. Ita non minus absur-
 dum est si quando homo sese erigat aduersus Deum: quod tamen homo vtique facere
 potest, & sæpe facit licet iniuste, & propterea non impunè. Et hoc ita sese habere tu-
 ipse alibi confiteris, dum diuersa Dei pacta cum ipsius creatura enumeras: Pactum e-
 nim proprie non est, nisi sit vtrinque liber consensus, Vbi non rectè enumeras
 pactum Dei cum diabolo: non enim ex pacto Dei cū diabolo homini peccanti
 donatur diabolus, non est enim iustitia in hac dominatione nisi ex parte Dei
 permittentis. Iuste enim permisit Deus hominem venire sub potestate tyran-
 ni seductoris, cui liberè consentit contempto Deo creatore suo fed nullum pactum
 habet Deus super eam cum diabolo, qui iniuste dominatur homini, & per tyran-
 nidem: quique iniuriam fecit Deo, quando hominem instigatione, sua corrūpit. Et
 quemadmodum hæc diuina permissio in primum humani generis auctorem A-
 dam peccanti iusta erat, & in posteros peccatum ab eo trahentes per originem,
 Ita contra eam fecit diabolus dum præsumpsit mortem inferre Christo qui non per-
 tinebat

Multiplex in-
 strumentorum
 genus, & vt in-
 strumentum sui
 actio imputa-
 tur.

- A**ttendebat ad damnatam progeniem. Ac per hoc iuste amisit potestatem in Adam & posteris Dei permissione concessam. Iam vero quod peccatum esse dicis in nobis propterea quod charitas nostra in Deum & proximum non est tanta, quanta esse charitas Christi, non recte dicis. Non enim nobis promittitur fore nos equales Christo sed conformes. Ipsi enim datus est spiritus non ad mensuram, nobis datur ad mensuram, de plenitudine eius nos accepimus, non ipsam plenitudinem eius. Nulli igitur licet aspirare ad equalitatem charitatis Christi, quæ ab instanti ipsius conceptionis fuit summa, nec augeri potest aut potuit. Nobis ergo non debet imputari in peccatum quod nostra charitas minor sit charitate Christi, cum nec possit, nec debeat esse tanta. Quia autem de charitate Christi meministi ex ea poteris tuis sophisticis rationibus latitascere: Cum enim certo affirmes (ut debes) ipsum meruisse, necessarium confiteatur & Paulum Apostolum si ab initio conversionis, in hac vita tantam charitatem habuisset, quantam habiturus est post resurrectionem, nihilominus adhuc meritorum fuisse. Soluitur & ex Christo illa tua argumentatio: homo omnia debet Deo quæcumque præstare potest, igitur nihil meretur. Nam Christus dominus secundum humanam naturam debebat Deo mortem ipsam. Nam ut eam subire præcepit pater. Unde Apostolus Christum patri obedisse usque collaudat. Nihil tamen minus meritus est per mortem: Propter quod inquit Apostolus & Deus exaltauit illum & donauit illi nomen &c. Illud quoque non recte dicitur quod concupiscentia in viris sanctis sit peccatum etiam maximum, sed non imputatur &c. Aut enim loqueris de concupiscentia habituali quæ fere dicitur fomes peccati. At illa in baptisatis non est peccatum, quia baptismo tollitur reatus eius. Aut loqueris de eius actu siue motu: nec ille quidem est peccatum, quando rationalis voluntas resistit, sed est materia exercendæ virtutis, si vero motus eius veniat cum surreptione sine voluntate plene deliberata, veniale tantum peccatum est: quando vero motus est plene deliberatus, mortale peccatum est, & legis. Non concupisces, transgressio, qualis non est in sanctis, in quibus peccatum non regnat ut obediant concupiscentiis eius, qui iuxta verbum sapientis post concupiscentias suas non eunt.

Non oportet nostram charitatem tantam esse quantum est Christi.

Concupiscentiam in viris sanctis peccatum non esse. Philip. 2. b.

- C**uaris meriti definitionem? Accipe, Meritum generaliter est actio voluntaria bona vel mala viatoris secundum Dei ordinationem ex bonitate vel malicia sua ad præmium vel poenam imputata. Dicitur voluntaria, quia per hoc ponitur actus in genere moris, quod proficitur à libera voluntate. Dicitur bona vel mala, propter actus indifferentes & medios inter bonum & malum, qui ut tales non merentur. Dicitur ad poenam vel præmium imputata, quia licet actus bonus vel malus eo ipso quo bonus vel malus est, sit imputabilis ad præmium vel poenam, non tamen meretur nisi actu imputetur. Et additur secundum Dei ordinationem, quia actus bonus non meretur præmium nisi supposita Dei ordinatione: ut volentis pro bono opere præmium retribuere. Et dicitur viatoris, ad excludendum actiones bonas & malas beatorum & damnatorum, quia sunt in termino boni vel mali, & extra statum merendi. Porro diuiditur meritum in bonum & malum, de malo merito dicitur. Genesis. 42. Merito hæc patimur quia peccauimus in fratrem nostrum. Item ad Hebræos. 10. Quanto deteriora eum putamus mereri supplicia qui sanguinem &c. De bono merito dicitur Ecclesiastici. 16. Misericordia faciet locum unicuique secundum meritum suum & ad Hebræos. 13. dicitur, Talibus hostijs promeretur Deus. Sed dicis nullum esse meritum bonum quia si Deus non redderet iusto præmium siue vitam æternam, nullam faceret ei iniuriam, nec bono opere iusto Deus efficitur ad retributionem obligatus, Ergo iustus non meretur apud Deum. Concedunt sancti doctores antecedens, sed negant consequentiam. Dicentes ad meritum sufficere, quod sit in agente dignitas, in actione proportio, & in Deo præcedens ordinatio. Concedunt enim quod Deus creaturæ suæ non obligatur, etiam ex promisso: si

Diffinitio meriti.

Diffinitio meriti

li ij enim

enim Deus promissa non redderet, creaturæ cui promissit iniuriā non faceret, sed sibi **A**
 Repugnat tamē bonitati, benē merētes annihilare, aut nō prēmiare: sicuti repugnat
 iustitiæ eius, & bonitati peccata relinquere impunita. Alioquin enī malis parcēdo nō re-
 probator esset peccatorū, neq; iustis prēmia subtrahendo approbator esset bonorū.
 Vnde sicut dicit **Apostolus**. Ille i. delus permanet negare seipsum nō potest, quin scilicet
 seruet promissa: Ita nos quoque dicere possumus, ille bonus est & iustus, negare se ip-
 sum non potest, quin seruet debitum in suo vniuerso ordinem. Nec beneficia sine
 prēmii, nec peccata sine supplicis relinquens. Quamquam sicut non pręstādo pro-
 missa nemini iniurius, sed inhdelis & non verax esset. Ita similiter non seruando debi-
 tum ordinem in vniuerso nemini iniurius, sed tantum non iustus, nec bonus esset.
 Sed dicis, bene sequitur vita æterna redditur iustis ex gratia & secundū gratiam
 ergo non ex operibus: quod ex gratia datur est in debitū, q̄ vero ex opere datur, est
 debitum: est autē impossibile idem, eidē ab eodem esse debitū & in debitum, sic enim
 loquitur **Apostolus** ad **Roma. 4.** & vndecimo, & ad **Ephe. 2.** Istud quidē argumentū **B**
 conuinceret si diceremus opus quod est meritum, non esse donum gratuitum Dei:
 aut si diceremus, quod valor inesset operi simpliciter, ea ratione qua proficitur à
 nobis, & non ob hoc principaliter, quia proficitur à gratia Dei & à charitate: hoc
 siquidem intendit **Paulus** cum dicit, Donū enim Dei est ne quis gloriatur, tanquam
 scilicet hoc sibi inesset à se ipso: Id quod & alibi dicit. Quid enī habes quod nō acce-
 pisti? Si autē accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Vbi non simpliciter gloriari
 vetat Dei dono ac cepto, cum alibi dicat, qui gloriatur, in Domino gloriatur: sed ve-
 tat gloriari de Dei dono tanquam de non dono, sed suo, hoc est sibi inexistenti à
 se ipso, quod est illicitum pertinens ad superbiam. Vnde **sancti** non aliter aspiciunt
 merita sua, quam vt dona Dei gratuita, quicquid ibi est bonitatis & dignitatis, diuine
 bonitatis ascribentes. Deus vero in eodem opere attendit, quando illud remunera-
 rat ex officio iusti iudicis, quod factum sit sponte, quod voluntariē, quod delectabili-
 ter, quod amanter, quod gratuito, quod in potestate fuerit sequi & non sequi, operari **C**
 & non operari, donū Dei vtī & non vtī, & præcipuē, quod non quęsierit homo in
 suo opere propriam gloriam, sed Dei: nec sibi operatus fuerit, quęrens quod sibi vti-
 le esset, sed quod multis, vt saluarentur, ex eo iustū iudicans vt coronetur. Hoc
 vtrumque videre est in his quę dicuntur a iudice, & e contrario à iustis **Mat. 25.** Ver-
 ba omitto ponere causa breuitatis. Ex quibus apparet benē consideranti quod quę-
 cumque **Tindale** dicit aduersus hypocritas, & aduersus eos qui fiducia: ponunt in
 suis operibus, verē quidem dicit, sed extra causam, quia sancti viatores meritis diui-
 tes non ponunt carnem brachium suum, nec à Deo recedit cor eorum, sed fiduciam
 habent in domino. Nam spiritus sanctus eos docet, vt sciant quę sibi à Deo dorata
 sunt, inter quę & illud sciunt, sese creatos esse in operibus bonis, vt in illis ambulent,
 & ambulando pertingant ad inmarcescibilem glorię coronam legit: mē certantibus
 repromissam.

Nec contra meritum facis quod Dei dilectio in prædestinatos **D**
 & electos sit æterna qua ipse prior dilexit nos. Nam sicut ab æterno præordinauit &
 proposuit **Petro & Paulo**, aut cuiilibet alteri dare vitam æternam, ita ab æterno præ-
 ordinauit & prouidit in edia ad eandem vitam perueniri di. Quod vt facilius capias
 considera nomine prædestinationis tria quędam per ordinem se habentia significari.
 Quorum primum est æternum propositum miserendi. Secūndū temporalis cella-
 tio gratiæ, siue gratuiti doni quo iustificatur prædestinatus. Tertiu m est collatio æter-
 nę glorię. Horum trium primi ex parte nostra nulla cōmūno est causa, hoc etiam
 propositum merē est diuinę bonitatis, & purę bonę Dei voluntatis.

Secundi similiter ex parte nostra nulla est causa, quia licet in adultis dum iustifi-
 cantur regulariter concurrat liberum arbitrium, nec sese habeat purē passiuē.

Iuxta illud. Qui creauit te sine te, non iustificabit te sine te. Et

illud

- A** illud prophetae. Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos: Et illud Iacobi. Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis, tamen nihil antecedit vt meritum doni gratuiti quo impius iustificatur sed gratis menti infunditur, quo dono peccatum dimittitur, & debitum mortis aeternae tollitur, quibus sublati efficitur diuinae naturae particeps, qui erat indignus vita temporali, et qui dignus erat morte tam temporali quam aeterna, efficitur dignus vita aeterna, & qualis qualis dispositio iustificatione praecedat, effectus est praedestinationis & gratiae Dei praecedens omnem nostram dispositionem aut voluntatem, iuxta illud Ieremie Threnorum vltimo: Conuerte nos Domine ad te & conuertemur. Secus est de tertio, quia inter collationem gratiae iustificantis, & dispositionum eam praecedentium, & collationem gloriae, mediat opera bona interna & externa, ex dono iustificante & libero arbitrio per spiritus sancti in habitantibus singularem directionem proficiscencia, quibus iuste gloria redditur. Sic enim accipiendum est illud Pauli ad Ephe. 2. Creati, in operibus bonis quae praeparauit Deus vt abulemus in illis, vtique peruenturi per ea ad finem nobis diuinitus praestitutum. Id quod clarè videre licet in Paulo, qui cum esset ab aeterno praedestinatus, & ex tempore gratis iustificatus, dicebat de operibus intermedijs inter iustificationem & coronam. Bonum certamen certavi, cursum consummaui, fidem seruaui: de reliquo reposita est mihi corona iustitiae, quam reddet mihi dominus in illa die, iustus iudex. Quod vt plenius capias considera rationem reprobationis, in qua similiter tria reperies. Propositum aeternum non miserendi, temporalem obdurationem, & aeternam damnationem. Horum primi nulla est causa, nullum meritum ex parte reprobatum. Secundi, id est, obdurationis meritum est ex parte hominis, qui meruit ob praecedens peccatum à Deo deserui, & sibi relinqui. Et similiter tertij, causa est & meritum, peccatum praecedens. Vnde si quaeritur, cur ab aeterno proposuerit Deus Petri misereri, & Iudae non misereri, in particulari nulla est causa, nisi quia Deo sic placuit, cuius voluntas iniqua esse non potest. Item si quaeritur cur Petro ex tempore gratiam apponit, & donum largitur quò liberatus à suo peccato, iustus hinc exit: Iudae autem gratiam non apponit, nec iustitiam donum largitur, sed eum relinquit in peccato suo in quo in finem perseuerat. Respondetur quoniam in Petro placuit Deo ostendere misericordiam, in Iuda exercere iustitiam. Si pergis quaerere cur huic miseretur, & isti non miseretur. Respondet Paulus & temeritatem quaerentis compescit, dicens. O homo tu quis es qui respondes Deo &c. Sed si quaeris quare Iudae praeparauit Deus aeterna tormenta. Rectè respondetur propter peccata quae Deus praeuidebat eum commissurum esse, & in eis presentem vitam finiturum. Si autem quaeris cur Petro ab aeterno praeparauerit aeterna gloriam. Respondetur, quia in illo placuit ostendere diuitias bonitatis suae. Vnde in Petro omnia pertinent ad gratiam: & ipsa praedestinatio aeterna, & ipsa gratiae & doni temporalis collatio, & ipsius doni bonus usus, & ipsa consummatio gratiae siue retributio gloriae, sed non equaliter nec omnino vniformiter. Nam in primo nihil prorsus est nostrum. In secundo licet aliquid nobis vendicemus, non tamen illud dignum est, iustificatione. Sed in tertio relato ad quartum est dignitas & ratio meriti: itaque duo prima pertinent ad meram gratiam: non sic duo postrema, & si deo gloria redditur pro bonis operibus: licet enim opera bona ad gratiam pertinent, non excludunt tamen nostram cooperationem, propter quam ipsa gratia merito locum relinquit, nec meriti rationem excludit. Sed haecenus de gratia, & merito plus satis, quibus si mentem adhibueris, planè videbis, quaecumque prolixè congeris contra operum meritum, nihil habere momenti, nisi vt te ad conclusionem planè absurdam deducant: quam ideo ad verbum subijcio & expendo, vt lectior quis eius abstrusitatem videns si tu (quod absit) oculos clauderis eunter notam cordis obtinatis. Opera inquit, postrema sunt quae requiruntur in lege, nec legem implēt coram Deo. In opere semper peccamus, cogitationesque nostrae immundae sunt. Caritas quae legem implet frigidior est apud nos quam glacies: fide igitur viuunt quam diu in uero

.2. Timo. 4-

h. m. carne

in carne, fideque vincimus mundum, hæc est enim victoria quæ vincit mundum, fides A
 nostra, primæ Ioannis quinto. In Deum per Christum quod eius charitas qui vicit
 omnes diaboli tentationes imputabitur nobis. Ex fide ergo est omnis promissio vt
 firma sit omni semini credentium, quia ex operibus legis non iustificabitur omnis
 caro coram illo. Hactenus recognoscis verba tua. Hic videris aperire secretum cordis
 tui, explicando rationem propter quam tam nihil tribuis bonis operibus, quia vide-
 licet bona opera postrema sunt quæ requiruntur in lege, primum enim requisitum
 in adimplentione legis est, bona cogitatio. Secundum bona voluntas. Tertium & vl-
 timum, bonæ voluntatis per opus exequutio. Et similes gradus sunt in opere prohibi-
 to per legem. Primum est mala cogitatio. Secundum malæ cogitationis deliberata
 voluntas. Tertium malæ voluntatis in uerbo vel factò exequutio. Contingit autem
 sæpe per impedimentum extrinsecum vt voluntas plena, siue bona, siue mala, non per-
 ueniat ad exequutionem operis, quo casu voluntas pro factò reputatur, sicut dicit Io-
 annes in canonica sua. Qui odit fratrem suum homicida est. Et dominus in euan- B
 gelio vbi de adultero loquitur. Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam
 moechatus est eam in corde suo. Et ediuerso exempla poni possunt de bono. Igitur
 non malè dicis opera postrema esse, quæ requiruntur in lege opus bonum præci-
 piente. Sequitur: Nec legem implent: verum est quoties sola sunt, & duo priora non
 præcedunt. non enim satis est legi, opus esse bonum ex genere, quæ est bonitas secundum
 quid, cum qua constat opus esse simpliciter & absolute malum, quoties duo priora
 defunt, defunt autem semper. Nam sequitur. Opere semper peccamus, cogitationes-
 que nostræ sunt immundæ: Ecce abest primum ad opus bonum requisitum, scilicet
 cogitatio bona. Nam immunda cogitatio mala est. Sequitur, charitas quæ legem im-
 pletet &c. Hic abest & secundum ad bonum opus requisitum, scilicet bona voluntas,
 Charitas enim est voluntas bona, vel bonæ voluntatis causa, quæ si adesset legem
 impletet, secundum illud Pauli ad Romanos. 13. Qui proximum diligit legem imple-
 uit. Et illud euangelij: In his duobus mandatis vniuersa lex pendet & prophete. Sed C
 quia tu de illa charitate non loqueris, non tanter dicis impletet, non autem implet:
 Et addis, quod est glacie frigidior. Apparet enim benè consideranti quod ille amor
 qui naturaliter consequitur contemplationem diuinæ bonitatis & considerationem
 donorum & promissionum Dei, non est illa charitas quæ est finis præcepti, vinculum
 perfectionis, legis, & prophetarum summa, sed est quidam amor qui naturaliter nasci-
 tur erga benefactores, qui reperitur in ethnicis & publicanis qui diligentes se dili-
 gunt, vt dicitur Matthei. 5. Talis charitas erga Deum rectè dicitur glacie frigidior,
 comparata ad veram charitatem, quam diffundit spiritus sanctus in corda fidelium,
 in quibus habitare dignatur, quæ sola implet legem. Sequitur, fide ergo viuatur quam-
 diu sumus in carne, fideque vincimus mundum. Hæc est enim victoria quæ vincit mun-
 dum, fides nostra, primæ Ioannis. 5. Quid audio? An fides mortua quæ nec operatur
 nec viuatur, vincit mundum, hoc est fides quæ per dilectionem non operatur: Charitas D
 enim quæ non sufficit ad impletionem legis, non eripit à potestate diaboli, nec est
 mundo superior: omnes enim legis transgressores sub lege sunt, & per legem iudica-
 buntur, & sub maledictò sunt. Nec satis est dicere, sicut tu dicis, quod Christi chari-
 tas nobis imputatur. Et quod hoc credere sit fides quæ saluat. Tua verba sunt, fides in
 Deum per Christum quod eius charitas qui vicit omnes diaboli tentationes impu-
 tatur nobis: Considera ô oro te Tindale in quæ absurda deuolutus es, postquam vias
 tritas reliquisti, & terminos à patribus positos prætergressus es.

Quod Christi
 charitas nobis
 imputatur sed
 charitatem no-
 bis operatur.

Quid enim potest dici absurdius quam quod aliquis sine propria charitate saluetur
 & quod personalis charitas Christi, hominibus imputetur non habentibus spiri-
 tum sanctum & proprium donum charitatis, euidenter contra apostolum Paulum
 ad Corinthios 13. dicentem. Si linguis hominum loquar & angelorum &c. Vbi ex-
 presse

- A** pressè dicit cætera omnia spiritus dona sine charitate nihil prodesse, & e contrario charitatem habenti, cætera prodesse: Et Ioannes apostolus .cap.3. Nos scimus quia translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres. Et, qui non diligit manet in morte. Ex quo constat vnumquemque saluari sua dilectione, quam licet non habeat à seipso, habet tamen eam in seipso. Ad Romanos quinto, Gloriamur in tribulationibus, quia tribulatio patientia operatur, patientiam autem probationem, probatio vero spem, Spes autem non confundit, quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Alia est charitas Dei, qua Deus nos diligit, & alia charitas Dei, quam Deus facit in nobis, & per quam Deum diligimus & proximum. Hanc per spiritum sanctum infundit, effundit, diffundit in cordibus nostris, Non est ergo verum quod charitas Christi nobis imputetur sed charitas Christi in nobis facit charitatem, licet non æqualem charitati Christi, talem tamen & tantam quæ sit sufficiens cum adiutorio Dei, ad implendam legem.
- B** Illa igitur fides qua credimus & confidimus in Deum, per Christum quod eius charitas nobis imputabitur, nobis, inquam, non habentibus opera bona, quorum cogitationes sunt inmundæ, & voluntas non bona, quia charitas nostra vel nulla est, vel tam remissa, vt eius remissio peccatum sit. Hæc inquam fides non est vera neque catholica, sed ficta, nõ quã Deus reuelavit prophetis aut apostolis aut ecclesiæ. Lege enim omnia symbola, & omnes fidei explanationes, quæ factæ sunt ab initio vsque in præsens, contra hæreses diversis temporibus exorientes, & non reperies hunc articulum, Credo quod Christi charitas mihi imputabitur ad salutem, mihi inquam propriam charitatem non habenti, aut non tantã habenti, quantam à me exigit lex charitatis, scripta in lege, resumpta in euangelio, explanata ab apostolis. Manifestum est enim secundum sanam doctrinam, quod ille ad Christum non pertinet qui Christi spiritum non habet. Qui enim spiritum Christi non habet hic non est eius: In quocunque autem charitas non est, in illo non habitat spiritus sanctus

C

FINIS

L iij.

IACOBI LATOMI

CONFVTATIO

NVM ADVERSVS GVILIELMVM
Tindalum Liber Tertius.

QVONIAM in calce assertionis tuæ dicis te bona cōscientia protulisse quod sentis, credimus te ita sentire vt loqueris: vnde merito, si vera sunt quæ credis, tibi displicent, qui Romani Pontificis, & Cæsaris nomine te captiuum detinent, atque vt malefactorum tractant. Iam quoniam de nobis audire, imo legere postulas, quæ sit nostra de re controuersa sententia, non deero voluntati tuæ, si fortè hac ratione queam te ab isto errore ad catholicam, veræque doctrinæ studium reuocare. Ecce igitur tibi bona conscientia proferimus quod credimus, quod tenemus, quod didicimus in ecclesia catholica, orthodoxa: & si permittis, etiam Romana. Non enim erubescimus aut euangelium, aut ecclesiam, matrem nostram, scientes quid, & à quo didicerimus.

DE FIDE.

FIDES est charitate prior generatione, charitas fide prior est dignitate. Fides, est fundamentum, charitas est complementum. Prima coniunctio animæ reuerentis ad Deum, fides est, ad Hebræos. 11. Oportet accedentem ad Deum credere, &c. ad Romanos. 10. Quomodo inuocabunt in quem non crediderunt, quomodo credent sine prædicante, vnde rectè dicit Augustinus, loquens instructori rudiu. Quicquid narras, ita narra, vt ille cui loqueris audiendo credat, credendo speret, sperando amet.

DE CHARITATE.

CHARITAS est finis præcepti, charitas est summa legis & prophetarum, imo euangelij, & apostolicæ doctrinæ: vnde rectè dixit Augustinus. Ille tenet, quicquid latet, & quicquid patet in diuinis sermonibus qui charitatè seruauit in moribus, & alibi. Scriptura nihil præcipit nisi charitatem, nihil vetat nisi cupiditatem. Hinc fit vt omne mortale peccatum excludat charitatem, & quod alicui virtuti contrariatur, charitati contrarietur, vnde Apostolus. Dilectio proximi malum non operatur, plenitudo legis est dilectio, Nam non occides, non adulterabis, non concu psces, & si quod est aliud mādatum, in hoc verbo instauratur, Diliges proximum sicut teipsum: hinc Iacobus: Qui offendit in vno, factus est omnium reus. Fides & charitas non coherent inseparabiliter: est enim charitas sine fide in angelis, & hominibus beatis. Charitas nunquàm excidit, fides in via est, in patria non est. In Christo charitas est, non fides. Sed & in puris viatoribus fides sine charitate est plerumque prior tempore, & orādo impetrat charitatē. Præterea fides est in catholicis, qui credunt Christo, & signant se: & tamen nondum Christus sese credit eis. Hi dū baptizantur, fidei accedit charitas. Fides est in peccatoribus poenitentibus, nondum à peccatis absolutis, fidem enim non omne peccatum tollit, sed sola infidelitas. Hinc sequitur quod charitas non necessariò fluit à fide, sicut lumen vel calor procedit à sole. Apostolus alicubi loquitur de fide, quæ per dilectionem operatur: nunquàm tamen dicit, Fides dilectionem operatur, & multò minus dicit quod fides necessariò aut naturaliter charitatem producit: imò perfectam fidem sine charitate esse posse satis aperte dicit. 1. ad Corinthios. 13. Si, inquit, habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Id quod etiam satis ostendit testimonium à te allegatum, in quo Petrus hortatur fideles 2. Petri. 1. Omnē euram subinserentes, ministrare (inquit) in fide vestra virtutem, in virtute autē scientiam,

A scientiam, in scientia autem abſtinentiam, in abſtinentia autem patientiam, in patientia autem pietatem, in pietate autem amorem fraternitatis, in amore autem fraternitatis charitatem, vide quot virtutum gradibus ab initio fidei peruenit ad cacumen charitatis: ad quas virtutes admiſtrandas, quid opus erat hortari fidem habentes, ſi neceſſario & naturaliter atque inſeparabiliter à fide fluunt? Vult itaque Beatus Petrus, noſtra cura cum Dei gratia & auxilio hæc omnia addi ſupra fidem, quodque ſi fides ſine his in nobis permãſerit, erimus vacui & ſine fructu, cæci & manu têtantes tanquam obliſi remiſſionis peccatorum: vnde & Apocaliſis ſecundo, Spiritus probat opera, & laborem, & patientiam, & quod ſuſtinuerit propter nomen Jeſu Chriſti, & non defecerit angelus Epheſi, & tandem addit, ſed habeo aduerſum te pauca: quod charitatem tuam primã reliquiſti: hic nihil arguitur de relicta fide, ergo exiſtente fide charitas aut tolli aut minui poteſt, quod non eſſet verum, ſi naturaliter à fide flueret, & neceſſario eam ſequeretur.

B

DE CLAVIBVS

POTESTAS clauium non fundatur in charitate: ſed in ordine ſacerdotali. Ordo autem ſacerdotalis, neque charitatem ſequitur, nec neceſſario comitatur: aliter enim datur ſpiritus ſanctus ad ſanctificandam creaturam cui datur: aliter ad faciendã miracula, ad prophetiam, & ad dimittendum aliena peccata, rectè ergo dicit Auguſtinus. Oportet eſſe ſanctos tanti regis miniſtros, ſint autem ſancti ſi velint, ſecurum: facit ille qui dicit, hic eſt qui baptizat. Vnde olim de eccleſia vt hæretici & ſchismatici proeçti ſunt Nouatiani, qui negabant ſacerdotibus datam eſſe à Deo poteſtatem remiſſionis peccatorum, & poſtmodum Donatiſtæ: qui dicebant ſolos bonos, & iuſtos, ac ſanctos miniſtros, poſſe baptizare, vel abſoluere, Poſtremo Valdenſes, & complices eorum, quia dicebant omnes & ſolos habentes charitatem: **C** habere clauẽ eccleſiæ: id quod tu modo videris aſſerere, & non videris ſanctos eccleſiæ patres reprehendere, tanquam cæcos & carnales, quia aliud eſſe clauẽ aſſerant, quàm tu dicis, diu in eo ſolo ponis claudendi & aperiendi facultatem, ſi prædicator oſtendens peccatori iuſtam damnationis ſententiam, facit illum confugere ad gratiam, ſicut Petrus prædicans in die Pentecoſtes: id quod nihil vetat conuenire etiam homini merè laico, vt manifeſtum eſt igitur hæc dicens: penitus tollis ordiuis ſacramentum. Næc quibusuis ſed ſanctis: doctis: ſpiritalibus ſacramenti Dei miniſtris contradicis, videlicet Cypriano, Cornelio, Ambroſio, Baſilio, Chryſoſtomo, Auguſtino, Hieronymo, Leoni, Gregorio, toti que adeo eccleſiæ catholicæ, quæ eſt columna & firmamentum veritatis.

De epiſcopatu, ſacerdotio, & diaconatu.

DEPI Scopatus, ſacerdotium, apoſtolatus, nomina ſunt dignitatis, officij, miniſterij ſiue admiſtrationis, nõ qualitatis. Qualitas enim facit dignum vel indignum, bona dignum, mala indignum: ſed non continuo qui dignus eſt epiſcopatu vel ſacerdotio, Epiſcopus eſt aut ſacerdos: aut ediuerſo, qui indignus eſt epiſcopatu, vel ſacerdotio, ideo ſacerdos non eſt vel epiſcopus, Iudas apoſtolus erat nihilo minus quàm Petrus & Ioannes. Et Nicolaus Antiochenus diaconus ordinatus eſt, & que vt Stephanus, qui in diuinis literis ideo poſiti ſunt, vt intelligamus virtutem & efficaciam diuinorum ſacramentorum à Deo pendere, non à qualitate miniſtrantium: quod & Apoſtolus oſtendit ſcribens ad Corinthios epiſtola priori, vbi reprehendit contententes, tanquam melior eſſet baptiſmus datus à meliore miniſtro quod ideo falſum eſt, quia virtus ſacramenti eſt à Deo, in cuius nomine datur.

De obedientia

PORRO illud quoque dicendum est secundum ecclesie catholice doctrinam sanam, non esse licitum Christiano sese subducere obedientie vel subiectioni sui prelati, prepositi, vel episcopi: ob id quia malus sit, aut non uiuat ex prescripto diuinae legis. Neque hoc precipere dicendus est Paulus ubi monet, ut subtrahant sese ab omni fratre ambulante inordinate, & non secundum traditiones diuinas vel apostolicas, unde Matthei 23. docet saluator cauendam malam vitam: & sequendam bonam doctrinam, Super cathedram (inquit) Moysi sederunt scribe & Pharisei: Omnia ergo quae cumque dixerint uobis, seruate & facite: Secundum opera uero eorum, nolite facere. Non ergo recte dicitur quod si episcopus non sit irreprehensibilis, sed ebriolus, uel percussor, uel impudicus, aut non sit episcopus: aut non sit ei parendum in his quae bene monet, aut precipit. Eius enim est talem deponere, cuius est constituitur: episcopus enim seruus Dei est, hunc Deus prescicit conferuis. Eundem etiam deponit per seipsum aut per eos qui illi presciti vice Dei funguntur: Tantisper igitur dum eos Deus patitur, & ad poenitentiam expectat, nos qui talibus subiecti sumus patienter ferre illorum prescituram necesse est. Nec perturbare oportet ordinem diuinitus constitutum, aut scindere unitatem ecclesiastici collegii, Papa, siue etiam episcopus seruus est seruorum Dei, ab ipsis quidem conferuis electus, sed interim a Deo constitutus. Vos in eo erratis, quod seruum a domino suae familiae prepositum, ab ipsa familia constitutum esse, & ab eadem destitui posse arbitramini. In quo laicos facitis ecclesie ministris superiores, cum sint dispensatores & serui Dei quos ipse conferuis prescicit. Et a quo pro bona & fidei administratione gloriam: uel pro mala & infidei dispensatione, poenam sunt accepturi.

DE VOTIS

HOC habet sana doctrina, quod uouere bonum sit, positum in arbitrio uouentis, sed uotum prestare iam non arbitrarium est: sed necessarium. Quicumque enim illud Deo uouit quod uouendum est, Dei consilium vertit sibi in preceptum: hinc dixit Petrus ad Ananiam act. 5. qui cum totum agri precium uoto obtulisset, partem fraude sibi seruabat, Nonne (inquit) manens tibi manebat: & uenudatum in tua erat potestate? Non es mentitus hominibus, sed Deo: & prima ad Timotheum quinto, de uidiuis post uotum castitatis nubere uolentibus, dicit apostolus Cum luxuriate fuerint in Christo, nubere uolunt, habentes damnationem: quia primam fidem irritam fecerunt, id est, uotum castitatis seruandae prius emissum uoluerunt. Non itaque ad hoc ualet uis charitatis, ut uota non seruate licet habenti charitate, sed ut id quod uouit, prestare libeat & quod exoluere necesse est, exoluat liberaliter. Sed si fingat aliquem qui uoueat continentiam, nec habeat donum a Deo continentiae, sed patitur uisionem carnis, & stimulos libidinis, nonne huic licet sequi consilium Apostoli prima ad Corinthios septimo. Qui non continet nubat, melius est enim nubere quam uiri: Haud dubium est non licere. Hoc enim consilium datur homini libere, qui ad utrum libet suae potestatis est uel ad matrimonium contrahendum uel non contrahendum, alioqui quae post emissum uotum continentiae reuertitur ad nuptias, iuxta sententiam Apostoli abiret retro post Satanam. Istum alia remedia querere oportet contra petulantiam carnis, ieiunium, elemosinas, iugem orationem, quibus sine dubio impetrabit donum castitatis, quoniam non deserit Dominus refugientem ad se, eaque postulantem quae necessariae sint ad salutem, iuxta illud, Petite & accipietis, quae uere & inuenietis, pulsate & aperietur uobis. Unde Augustinus cap. penult. lib. 2. ad Pollen. loquens de uiris & coniugibus ipsorum: propter adulteria separatis ostendit eis continentiam esse necessitatis, sicut & illis qui uouerunt, ipsa continentia facta

- A** facta est necessitatis, Augustini verba sunt. Hos igitur aliquos ut quod facere deberet si habuerint coniuges diuturno languore marcescentes: vel loco sibi inaccessibili absentes, vel animositate illicita continentes, hoc faciant si habuerint coniuges adultæ rina iniquitate sordentes, & propter hoc a suo consortio diuorciantes, non alia querant coniugia, quia non erunt coniugia sed adulteria. Cùm enim per forma sit in hoc vinculo viri & vxoris: sicut vxor viuente viro vocabitur adultera si fuerit cū alio viro. Ita & vir viuente vxore vocabitur adulter, si fuerit cum alia muliere. Et paucis interpositis, non eos terreat sarcina continentia, leuis erit, si Christi erit, Christi erit, si fides adierit, quæ impetrat à iubente quod iusserit, non eos fragar, quod videtur eorum continentia necessitatis esse, non voluntatis, quia & illi qui eam voluntate delegerunt, fecerunt eam esse necessitatis, quoniam viui sine damnatione ab illa deuiare non possunt, & qui in eam necessitate contrusi sunt, faciunt eam esse voluntatis, si non de seipsis, sed de illo à quo est bonum omne confidunt, illi ad eam transcendunt causa maioris gloriæ, ut aliquid amplius inuenirent, isti ad eam cōfugerunt causa salutis nouissimæ, ne perirent, utrique permaneant, utrique in quod peruenerunt ambulent vsque in finem, serueant studijs, supplicent votis, quia & illis salus cogitanda est, ut ab eo quod voluntas arripuit cadere timeant. Et istis gloria desperanda non est, si in eo quod necessitas intulit, persistere diligant, fieri enim potest ut Deo terrente & hortante, conuertente & implente, humanus in nielus mutetur affectus. Simili spiritu loquitur Hieronymus. Et si nupserit virgo non peccauit, non illa virgo quæ semet Dei cultui dedicauit, harum enim si qua nupserit habebit damnationem, quia primam fidem irritam fecit, si autem de viduis hoc dictum obiecerit quanto magis de virginibus præualebit? cùm etiam his non liceat quibus aliquando licuit. Hæc ille. Item Basilus, Cuique ab initio quod vitæ genus cupiat modo concessum, hoc inire ac optare licet, siue in matrimonio, siue cœlibem agere: Quædo vero se Deo semel authorauit per vitæ continentiam, ac perpetuam castitatem, hoc detrectare non licet: nec aliter quàm aliquid munus aut hostiam Deo sacram se illi custodire, ne reos sacrilegij nos Deus accuset, si dicatum ei corpus rursus rebus prophanis & communis vitæ ministerio sordidauerimus. Hæc ille. Ambrosius autem arbitratur sacerdoti iustam causam esse martyrij, ut contradicat, ne virgo Deo sacrata vxor ducatur, eique similem causam esse quæ fuit Ioanni baptistæ dicenti Herodi, Nō licet tibi habere vxorem fratris tui. Et Gregorius eos qui mulieres Deo sacratas sibi matrimonialiter copulabant, anathemate lerire non dubitauit. Sed & Iouinianus Imperator Christianus legem dedit: ut capitali sententia plecterentur qui sacram virginem nuptiali thoro violare auderent. Patrum istorum sententiam ideo prolixius ascripsi, ut videas quantos & quales pro Luthero & Melanthe reliqueris, quorum ego malim imitari negligentiam, quam istorum obscuram diligentiam.

Libro primo
aduersus Iouinianum.

Libro de vita
solitaria.

Sofomenus tri
partite histo-
riae. 17. cap. 4.

DE IURAMENTIS.

- D**SANA doctrina iuramenta dicit esse licita causa necessitatis, dummodo fiant ex diuino præscripto, videlicet in iudicio, iustitia, & veritate: Quod enim Dominus in euangelio Math. 5. iurandi facultatem in totum à Christianis auferre videtur, & postmodum apostolus Iacobus in canonica sua capite vltimo, consilium est, non præceptum, aut certe si præceptum omnino esse contendas, non est præceptum absolute ligans, ut est præceptum non occides, non mechaberis, & similia quæ nulla causa licite fieri possunt. Sed est prohibitio ex causa nempe ad euitandū periurij periculum, quod quando satis cauetur, iurare peccatum non est quod enim ex causa prohibetur, cessante causa, cessat prohibitio. Accipe simile. Paulus vetat eligi in episcopum Neophetum. 1. Timoth. 3. hæc prohibitio non est absoluta, sed ex causa, quam addit, ne in superbiam elatus & cetera. quæ quidem causa si sufficienter caueatur, & e-

leuus

IACOBI LATOMI

Iectus in humilitate sese contineat, nihil agitur contra apostoli præceptum qui Neophyrum instatuerit episcopum, vt patet in electione Ambrosij, de qua ipse loquitur in epistola ad Vercellenes. Simplex promissio homini facta promittentē ligat, ne promittens inueniatur mendax si contra fecerit quàm promiserit, Matthæi 12. Ex verbis tuis iustificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis. Sed longè fortius ligat iuramentum simplici promissioni adiunctum, propter secundum decalogi præceptum dicens, Non assumes nomen Domini in vanū: cōtra quod facit qui iuramento promissionem firmatam dum potest, non seruat. Non itaque ad hoc valet potestas charitatis, vt iuramenta non reddatur: sed ad hoc, vt non vi vel metu, sed liberaliter & amanter reddantur.

DE IEIUNIIS

HOC habet sana ecclesiæ doctrina, quod solennia ieiunia Christianis indicta, B necessario seruari oporteat: & potestatem charitatis non ad hoc valere, vt suum possessorem liberet à ieiunij præcepto, & à communibus ecclesiæ legibus & traditionibus, sed ad hoc vt libenter & amanter ieiunet, atque corporalis ieiunij laborem, & afflictionem pinguedine deuotionis compenset. Vnde Aerius quidam (vt refert Augustinus libro de hæreticis) propter hoc hæreticus habitus est, quod assereret statuta solenniter celebranda non esse ieiunia, sed cum quisque voluerit ieiunandum, ne videatur esse sub lege.

De sanctis cum Christo regnantibus.

HOC tenemus, quod tenet sana ecclesiæ doctrina, sanctos esse colendos & honorandos, eorum memorias siue basilicas esse frequentandas, propter imitationem, propter meritorum participationem, propter precum adiutorium: ita C habet ecclesiæ catholicæ vsus, & præsens & antiquus, ita per manus à patribus accepimus: Sic respondit Augustinus Fausto Manichæo calunniante, quod martyrum memorias honoramus, in hos dicens nos idola conuertisse, Populus (inquit) Christianus memorias martyrum religiosa solennitate concelebrat, & ad excitandam imitationem, & vt meritis eorum confocietur, atque orationibus adiuuetur: Hæc ille. Vnde perpendis eos qui horum trium tantum primum recipiunt cætera negantes, aut libera esse volentes, vt credantur vel non credantur, tanquam in illis liceat, vnicuique in suo sensu abundare, ecclesiæ traditionem, patrum religionem, populi pietatem violare.

De sanctorum reliquijs.

HOC sentimus quod sana ecclesiæ doctrina sentit, in honore & veneratione habenda esse sanctorum corpora, tum propter fidem resurrectionis, tum propter beatarum animarum sanctitatem, quarum ea corpora fuerunt, & post ali quod tempus futura sunt, & propter spiritum sanctum qui in illis corporibus habitauit, quibus vt instrumentis vsus est, & post resurrectionem æternaliter inhabitabit. Atque hunc honorem Deo gratum esse credimus, tanquam impensum ipsi Christo in suis amicis, fratribus, & membris: credimus & ipsis sanctis nostram deuotionem & pietatem in Dei verbo videntibus placere: & quod hoc nobis vtile est & expediens ad fidei confirmationem, & augmentum. Si enim vulgaris amor efficit vt qui alicuius amore flagrat omnia quæ amati sunt diligit, quanto magis erga Deum charitatis amor in corde efficit, vt Dei seruos quos dignatus est sibi facere amicos, fratres, membra, templa, amemus, honoremus, reueremur. Vnde merito Vigilantius huic veritati cōtrarius, abiectus est de ecclesiā, tanquam hæreticus.

De Christi

DE Christi & sanctorum imaginibus.

A IN Hoc articulo eandem fidei regulam sequimur, atque id sentimus & tenemus, quod traditum est per sanam ecclesie doctrinam, quod in honore & reuerentia habenda sint, tanquam signa Christi, & sanctorum eius: & quod honor & contumelia imaginibus illata, ad res quarum sunt imagines referatur. Imagines enim eiusmodi valent ad memoriam excitandam, & sunt literas nescientibus pro libris. Cum itaque, sacra scriptura cauendum esse docet à simulachris, de ijs simulachris loquitur in quibus demones, vel alia creatura corporalis aut spiritualis, latria, siue cultu soli vero Deo debito, coluntur, quemadmodum Pagani idola colebant, & representantia aut aliquid quod non est, aut si est, Deus non est, sed creatura, construentes eis templa, altaria, sacrificia, & sacerdotes. Huiusmodi cultum ecclesia catholica non exhibet imaginibus sanctorum, nec sanctis ipsis, neque cuiquamque creaturæ, quantumuis excellenti, quando autem latria cultus exhibet signis Dei incarnati, vt in imagine crucifixi vel crucis, ab vnus veri Dei cultu non receditur: quia in imagine vel signo non fititur, sed refertur ad ipsum Deum verum & hominem, signo, simulachro, vel imagine representatum. Ex quo euadit manifestum, eos nullum habere excusandi colore, qui hoc tempore prae textu vitæ idolorum, Christi crucis, & sanctorum simulachra & imagines iustulerunt: recteque olim damnata est hæc hæresis monachorum, & de ecclesia catholica proiecta. de quo latissime agitur synodo septima vniuersali Constantino & Hirene matre eius imperantibus, pontificatu Adriani secundi Romani pontificis.

De purgatorio & suffragiis pro defunctis.

ET in hoc articulo illud tenemus quod in ecclesia catholica didicimus, quod cum offertur dominici corporis & sanguinis sacrificium, animabus prodest pro quibus offertur, non quidem omnibus, sed illis tantum quæ purgatione indigent, & in statu gratiæ decesserunt. Nam altaris sacrificium, elemosina, vel quodlibet aliud opus bonum dum pro defunctis fit, pro valde bonis gratiarum actio est, pro valde malis qualiscunque viuorum consolatio, pro mediocriter bonis & mediocriter malis, expiatio est: hoc habet scriptura vetus libri Machabæorum, quod videlicet sancta & salubris sit cogitatio pro deiunctis exorare, vt à peccatis soluantur. Idem testatur scriptura noui testamenti, Matthæi duodecimo, Marci tertio, & Lucæ duodecimo. Ex quibus testimonijs, sumitur argumentum, quod quædam peccata remittuntur in futuro seculo. Et Paulus testatur quosdam saluari per ignem, in quibus lignum, scenum, & stipula igne consumuntur, manente fundamento, quibus scripturis quia patrum sententia consonat, & ecclesie vniuersalis vsus in huc vsque diæ continuatus, consequens est, nulli licitum esse huic veritati quæ secundum pietatem est contradicere. Cui si quis pertinaciter contradixerit, merito hæreticus habebitur. Et Augustinus libro de hæresibus ca. 53. inter dogmata Arrii enumerat & illud, quod orare vel offerre pro mortuis oblationem non oporteat.

De iustificatione impij

DOR Dinarius processus in conuersione impij & infidelis est, vt primum donum sit fides, hæc datur non petenti. prius enim est credere quam inuocare, dicente apostolo ad Rom. 10. Quomodo inuocabunt eum in quem non crediderunt? Post fidem sequitur timor, primum seruilis, & spes quædam, quoniam enim fides peccatori certo offendit potentiam, scientiam, iustitiam, & bonitatem siue clementiam, & misericordiam Dei, tria priora timorem efficiunt, posteriora vero spem. item fides certum reddit peccatorem de Christo Deo, Dei & hominis filio, quod mediator sit inter Deum atque homines constitutus ad reconciliationem. Quod que nulla alia via sit posita salutis quam per Christum Iesum. Quarto loco sequitur oratio siue inuocatio Dei patris per Christum, remissionem, salutem, liberationem, & gratiam sancti amoris petens, quo a deo non tam damnari metuat, quam à Deo separari: quam quidem gratiam vt facilius obtineat plangit, luget, ieiunat, vt Deus ipsi parcat, qui sibi non parcat, addit & elemosinam

mosinam, cenſes id æquum eſſe vt proximum quibus rebus valet, adiuuet, qui à Deo cupit adiuuari, nouit enim miſericordiã promiſſam miſericordibus, Talis uide tur fuiſſe progreſſus in cõuerſiõe Corneli. Centu. Act. 10. cuius orõnes & eleemoſinæ narrantur fuiſſe Deo acceptæ, vnde Deo dignus uiſus eſt qui per Petrum de fide particu larim ſpiciamurque inſtitueretur qui prius generatim ac conſuſe crediderat. alio qui non fuiſſent eius eleemoſinæ & orationes acceptæ: quem admodum affirmat Paulus ad Hebrões vnde ſimo. Quia ſine fide impoſſibile eſt placere Deo. Si hæc re. itè dicuntur, manifeſtũ eſt q̄ charitas nõ immediatè, ſed mediate non neceſſario, ſed contingetè pcedat à fide. Quodq; hæc due uirtutes nõ inſeparabiliter adherent ſed contingat, & quidem irequenter, eas diſiũctas exiſtere, tam quòd ad Deum dantem, quàm quod ad hominem accipientem attinet. Etenim in patria charitas eſt ſine fide, in via autem licet non ſit ſine fide, fides tamen eſt in peccatore ſine charitate. Quibusdam enim dat Deus fidem quibus non ſtatim vt charitatem, dat ijs qui ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt: & illi ſeruo cui vnum datur talentum quo nõ utitur: quod illi ad peccatum à Domino nõ imputaretur, ſi non in eius ſitum eſſet poteſtate talento uti, & non uti.

DE SACRAMENTIS

Q VANTVM ad eſſentiam, numerum, & efficaciam, hoc tenemus quod in eccleſia catholica didicimus, eandem ſequentes regulam in recipiendis ſacra mentis, quam ſequimur in recipiendis canonicis ſcripturis. Nam ſicut illæ ſcripturæ primo loco habentur canonicæ quas pro talibus habet & accipit, non tantum maior aut frequetior eccleſiæ catholiçæ pars, ſed quas oēs p̄ſus pro canonicis agnoſcunt Ita illa habentur ſunt ſacramenta, quæ pro ſacramentis habet omnis eccleſia catholica. Et quem admodum catholicus orthodoxus non veris rationibus adducitur vt de autoritate ſcripturæ canonicæ dubitet vel alicuius partis eius, eo quòd videat quãdam hæreſes, vel ſchiſmata ipſam ſcripturam in totum, aut ex parte vel nõ recipere, vel repudiare, ita ſentiendum de ſacramentis: Quia regula credendi: ex ipſa eccleſia catholica, & ex his qui in eadem permanent petenda eſt, non ex his qui ſoras exierũt aut proiecti ſunt: vt enim ex ramis in vite permanentibus vuę, vnde vinum exprimitur colliguntur, non de ſarmentis præciſis, ita quoque veritas fidei, ac doctrinæ ſacramentorum ex catholicis orthodoxis petenda eſt, non ex hæreticis, aut ſchiſmaticis, Cæterũ illud habedũ p̄ ſacramẽto quod p̄ ſacramento habet eccleſia catholica, etiã ſi hoc nõ probet per ſcripturã expreſſã. Etenim in talibus traditio æquiualeat ſcripturæ Non enim omnia ad fidem, religionem, & ſacramenta ſpectantia, expreſſe habentur in ſcripturis, vt conſtat ex dictis patrum & ex ipſa canonica ſcriptura. Nam & ipſe Paulus quãdam verbo tradidit Timothæo tanquam fidele de poſitum, quæ præcepit commendari fidelibus hominibus, qui idonei eſſent & alios docere. Vnde ſicut veritas fidei, verus ſcripturæ intellectus, & vera obſcurorum locorum interpretatio, ex eccleſia catholica petenda eſt, ita & veritas, vſus, & fructus ſacramentorum.

Neque vero iſta dicimus quòd putemus de eſſe ſcripturas teſtificantes de ſacra mentis, ſed quòd etiam ſi deeſſent, aut ſi quæ ſunt, & hæ expoſitione vel interpretati one alicuſum trahantur, quàm vt ad ſacramenta pertinere videantur, ſufficere tamẽ debeat homini pio & fideli traditio eccleſiæ catholiçæ.

Nam de baptiſmo omnium ſacramentorum iam uia, quot, & quantę ſunt vtriuſq; teſtamenti ſcripturę: quibus tamen non obſtantibus mira cecitate & obſinata pertinacia huic ſacramento hodiè contradicitur.

De confirmatione, quòd ſit ſecundũ ſacramentum. Eiuſque miniſter epiſcopus, & quomodo datur per impoſitionem manuum: habetur Actuum quarto.

De euchariftia ſuperfluum eſt aliquam ſcripturam allegare, cum ſint ita aperte & tam multe, vt & ipſe Luterus cum conaretur hoc ſacramentum euertere, lateatur ſe ſcri-

A tur se scripturam non potuisse vincere.

194.

De pœnitentia quarto sacramento non solum est traditio per manus accepta, sed sunt etiã figuræ, exēpla, & scripturę expressę, tam noui q̄ veteris testamēti, huius sacramenti minister est sacerdos, materia est peccator baptizatus à sanctitate baptis- mi lapsus, qui per veram contritionem & puram confessionem peruenit ad absolu- tionem, in qua absolutione completur ipsum sacramentum. In hunc vsũ sunt cla- ues traditę Petro, & in Petro toti ordini sacerdotali, cui dicitur Matth. decimosexto Tibi dabo claues regni cœlorũ, & cœtera. Huc etiã referendum est & illud Ioannis vigesimo. Accipite spiritum sanctum, Quorum remiseritis, & cœtera.

B De ordine quo aliquis ordinatur episcopus, sacerdos, aut minister, quinto sacra- mento, est scriptura Pauli ad Timothæũ, quem hortatur vt resuffllet gratiam ipsi da- tam per impositionem manus presbyteri, cui præcipit ne cui facillè manum imponat, cùm tradit modum & formam quemadmodum celebrari debeat ordinatio.

De extrema vnctione, sexto sacramento, est locus scripturę in canonica Iacobi, Infirmatur aliquis in vobis, & cœtera. capite vltimo.

De matrimonio septimo, & vltimo ecclesię sacramento, est scriptura Matthæi decimo nono, quod Deus cõiunxit homo non separet: de quo apud Marcũ, & apud Lucam, & ad Ephēsius Apostolus. Sacramentum hoc magnum est, & in Christo & in ecclesia, vbi Augustinus. Sacramentum hoc paruum est in singulis quibusque coniun- gatur: sed in Christo & ecclesia magnum.

De efficacia sacramentorum, & quod dignè suscipiens recipit gratiam.

C De virtute vero & efficacia quam sacramenta habent à Christo hoc tenemus, quod in ecclesia didicimus, verbi gratia, de baptismo quod dignè recipienti remit- tat omne peccatum originale & actuale, mortale, & veniale, & omnem pœnam, ita vt si baptizatus mox hinc emigret nulla post mortem patiat purgatoria tormenta

De confirmatione tenemus, quod dignè suscipientibus, baptisimi gratiam auge- at, & eam corroboret perficiatque.

De eucharistia quod dignè recipientes reficiat, nutriat, & spiritualiter crescere faciat, Quodque corporis & sanguinis Domini oblatio viuus & defunctis valeat ad profectum, aut vtilitatem spiritualem.

D De pœnitentia, quod valeat ad remissionem peccatorum post baptisma com- missorũ, quando per ministros ecclesię, quib⁹ clauis regni cœlorum creditę sunt mini- strat. Quodq; sicut is qui potest baptizari nõ rectè decederet sine baptismo, ita simili- ter qui post baptisma mortale peccatum cõmisit, nõ rectè nigraret sine pœnitentię sacramento: quia vtrunq; sacramentum necessitatis est, illud quidem intrantibus, istud vero redeuntibus ad ecclesiam.

De sacramento sacri ordinis, hoc tenemus, quod gratia ad dignè ministradũ ordinato censetur cùm ordinatur, nisi opponat obicem, quodque ordinatio episco- palis aliquid addit præter ordinem sacerdotij.

De extrema vnctione dicimus, dignè suscipientibus valere ad peccatorum re- missionem, & præparare animam ad ingressũ regni cœlestis.

Kk ij.

De

De matrimonio dicimus quòd in ecclesia didicimus, dignè suscipientibus hoc **A** sacramentum dari gratiam, qua sciant coniuges vas suum possidere in sanctificatione, non in passione desiderij, sicut gentes quæ ignorant Deum, quodque propter significationem conjunctionis Christi cum ecclesia, & duarum in Christo naturarum vnionis inseparabilis, matrimonium inter fideles ritè contractum sit inseparabile.

De auctoritate & prælatura Romani pontificis super ecclesiam & quodlibet membrum eius.

QUIA omnium Christianorum sicut dicit Augustin. de opere monachorum capit. 27. vna est respublica, & in vnaquaque republica oportet esse vnum supremum magistratum, hanc autem supremi magistratus potestatem, oportet esse penes vnum, vt in regno, aut penes paucos bonos vel potentes, sicut in Aristocratica, aut penes multitudinem vt in Democratia: si primum detur, videlicet vt iuxta potestas regimini sit penes vnum, penes quem (putes) melius erit quàm penes Romanum pontificem Petri successorem: cui Christus claus tradidit, cui nominatim suas oves pascendas commisit, à quo solo successio episcoporum in sede apostolica præfidentium vsque in hunc diem continuata perdurat? Adde, quòd hoc consentaneū sit euangelio, quod præcipua vniuersalia concilia concordent, quòd Christiani orbis accedat consensus, non recens sed antiquus, non modo tacitus sed etiam expressus, tanquam hæc sit vox spiritus Christi quo regitur ecclesia, hanc veritatem omnium fidelium cordibus suggerentis. Sin vero dicatur regimē ecclesiæ esse penes episcoporum collegium, sicut regimen Aristocraticum, aut senatus, cuius quidem senatus aut collegij auctoritas in conuentibus qui ex omni orbe Christiano conuent maximè valet, tamen erit necesse vnum vel plures esse magistratus, penes quem vel quos regendi potestas permaneat conuentu soluto, & concilio cessante. Eo quòd nec semper nec sæpe potest esse congregatum: Si vero rursum dicatur summi magistratus potestatem esse apud multitudinem, tanquam apud populum, vt in republica **C** prophana fieri cõsuevit: tamen sic quoque opus erit aut vnum aut plures creari magistratus, penes quos sit summa rerum, quibus omnis Christianus sit subditus & obediendū teneatur: Deniq; si dicatur ecclesiæ politia esse iuxta tanq̃ ex Monarchia, Aristocratica, & Democratia. Nihilominus verum erit quòd modo diximus: nam dicere in vnoquoque temporali regno, aut in vnaquaque libera cõmunitate esse summam rerum, tam in temporalibus quàm spiritualibus penes vnum eius cõmunitatis supremum moderatorem, nõ in temporalibus modo, verum etiam ex æquo in spiritualibus seu in ijs quæ ecclesiæ Christi propria sunt, quale est episcopos constituere, ac eisdè destituere id vero nequaquam cõcordat cum sacris literis neque traditione per nianus accepta. Sed nec id ipsum patitur ecclesiæ vnitas, quæ in quantum talis, vni regnum & vna ciuitas est. Quib? benè perpẽsis apparet sano intellectui quòd nõ ius Romanum pontificis auctoritati contradicatur, negando eum esse supremum, & ordinarium **D** iudicem omnium & singulorum Christianorũ in fide, sacramētis, & ijs on nil us quæ ad ipsa pertinent. Ex his intelligitur primum grauerè errare eos qui dicunt ac persuadere conantur non aduersari veritati diuinitus reuelatæ, si quis asserat Regem vel Imperatorem siue alium quemlibet magistratum, quo vel regnum vel ciuitas gubernatur quia nullum agnoscat in ciuilibus si periorum, habere etiam posse, aut oportere, parem potestatem in spiritualibus. Quia vt dictum est, illud repugnat vnitati regni, ciuitatis, & reipublicæ quæ est ecclesia Christi, vt patet ex diuinitate quam ponit Aristoteles tertio politicorum, dicens. Respublica est ordinatio ciuitatis & circa magistratus alios, & maximè circa id quòd summam in ciuitate habet auctoritatem & sit principalissimum omnium. Nam principalissimum vbiq; gubernat ciuitatem quòd autem gubernat, respub. est. Propterea manifestum est eos qui inuoluntatem illam

rerum

A rerum ecclesiasticarum potestatem præter ius vsurpant schisma facere, seque ipsos ab ecclesia catholica & orthodoxa abscindere: adeoque segregantes se ab unitate corporis vitam spiritus amittere, tâquam sermentum à vite præcisum. Sed neque ita hi recuperare possunt, nisi eo renugrent vnde discessere, & iterato inserantur in bonam oliuam vt fiant radicis participes. Postremo sequitur quod ecclesia catholica, essentialiter & intrinsicè atque inseparabiliter cõstitit, in ordinaria potestate & successione sine interruptione continuata, & in finem seculi continuanda præpositorû scilicet & subiectorum secundû statû in quo cõstituta est à deicentu spiritus in die Pêthecostes, propter efficac & infallibile verbû pmisionis ei factæ in personâ Petri Matthæi 16. & exhibitæ Ioannis vltimo. Vnde rectè Augustinus ponens diuisiones fidei, lib. de Genesi ad literam imperfecto, inter alia dicit in hæc verba. Datum est se spiritum sanctum credentibus in eû cõstitutâ ab eo matrem ecclesiam, quæ catholica dicitur ex eo, quod vel perfecta est, & in nullo claudicat, & per totû orbem diffusa est. Sicut autem fieri non potuit, quin continuaretur successio perpetua secundum lineam carnalis generationis, primo ab ipso Abraham ad Dauid vsque, deinde ab ipso Dauid vsque ad Christum inclusiuè, propter infallibile & efficac verbû pmisionis ad illos factæ: cõformiter dicendum est, in spirituali generatiõe nutrimento augmento, duratione, siue perseverantia in ecclesia catholica vsque ad aduentum domini secundum, propter pmisionem & donationem atque efficaciam consequentem donû spiritus. Nâ loquens discipulis suis instante passione & morte, itè post resurrectionem, & etiam ipso die quo in cœlum ascendit, ruc velut in summa colligens & recapitulans opus onine quod super terrâ egerat, dixit. Ita oportebat Christum patri & resurgere à mortuis die tertia, & prædicari in nomine eius poenitentiam & remissionem peccatorum, incipiētibus ab Hierusalem & in omni Iudæa & Samaria, & usque ad vltimam terræ. His etenim verbis (si Augustino creditur) apertissime demonstrata est ecclesia, quæ quidem (vt idem dicit) non in verbis nostris sed in verbo Domini quaerenda est.

FINIS TERTII LIBRI CONTRA TINDALVM

Mindful of the rarity of Latomus's book, the Latin text is offered here in facsimile for the convenience of scholars. It appears by kind permission of the Chief Librarian of the University of Leeds, with acknowledgement to the generous and courteous efficiency of the staff at Leeds University Library.

Latomus's book contains marginalia which are easily read. I am unable to identify f188 r 'Philip 2b'.

There are occasional errors in biblical references: f184 r gives Hebrews 2 for Hebrews 11; f185 v C has Luke 22 for Luke 17; the same page at D refers to 2 Timothy 4:8 in a strange way. The Deuteronomy 10 passage mentioned at f187 v A is elusive. f193 v suggests that Latomus may have misremembered the details of Acts 4.

Some printer's errors are fairly obvious:

f183 r C alioru *read* aliaru
f183 r D consensiamus *read* consentiamus
f183 v A aliquam *read* aliqua
f183 v B redemptoris *read* redemptionis
f183 v C Christianu *read* Christu
f183 v D Scil *read* Sed, meteri *read* mereri
f184 r A deficientes *read* deficientes
f185 r B subieret *read* subiret
f187 v A meriti *read* mereri
f191 v D libere *read* libero
f192 v A agitur *read* agit
f193 r B monachoru *read* Manichaeoru (?)

Further difficulties will be noted by the attentive reader:

f185 r (the parenthesis)
f186 v initio
f187 r A (si before saltem?)
f188 r A (Quia autem...?)
f190 v A (numbered 182, 'quia tribulatio...probationem')
f192 v A (the syntax of Augustine's quotation)
f193 v A (ut...dat)